

TÜRKİYE’NİN AVRUPA BİRLİĞİ’NE ÜYELİK SÜRECİNDE ALMANYA’NIN TUTUMU VE ETKİSİ: MERKEL DÖNEMİ (2005-2021)

Esengül AYAZ AVAN*

Araştırma Makalesi

Öz

Türkiye’nin 1959’da başlayan AB süreci 1999 yılında adaylık statüsü elde etmesi ve 2005 yılında da tam üyelik müzakerelerine başlaması ile sürmüştür. Özellikle Soğuk Savaşın bitimiyle birlikte AB içindeki etkisi ve gücü artan Almanya, süreç boyunca AB’nin Türkiye’nin üyeliğine dair politikasında belirleyici olmuştur. Bu çalışmanın amacı, 2005 yılından 2021’e kadar iktidarda bulunan Angela Merkel’in başbakanlığı döneminde Almanya’nın Türkiye’nin AB üyelik sürecine yaklaşımını ve bu süreçteki etkisini tartışmaktır. Çalışmanın temel tezi, Merkel hükümetleri boyunca Almanya’nın Türkiye’nin AB üyeliğine açıkça karşı çıktığı ve tam üyelik yerine imtiyazlı ortaklık fikrini desteklediği yönündedir. Ancak Almanya hem AB’nin hem de kendi güvenliği ve çıkarları gibi rasyonel sebeplerden dolayı Türkiye’nin müzakere sürecinin sonlandırılmasını ve AB’nin dışına itilmesini göze alamamış ve Türkiye’nin AB ve diğer AB üyesi ülkeler ile yaşadığı krizlerde de dengeleyici bir rol oynayarak Türkiye’yi AB yörüngesinde tutmaya çalışmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Avrupa Birliği, Almanya, Angela Merkel, Üyelik Süreci

* Dr. Öğretim Üyesi, Hacettepe Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü, e-posta: e.ayaz@hacettepe.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0820-7650.
Gönderilme Tarihi: 1 Eylül 2023, Kabul Tarihi: 22 Şubat 2024.

Germany's Approach and Effect towards Turkey's Membership to the European Union: Merkel Era (2005-2021)

Abstract

Turkey's EU process towards the EU began in 1959 and has since proceeded with the granting of its candidacy status in 1999 and the opening of full membership negotiations in 2005. Germany, whose influence and power in the EU increased especially with the end of the Cold War, has been a deciding factor in the EU's policy on Turkey's membership throughout the process. This study aims to examine Germany's approach to Turkey's EU membership process and its effects throughout Angela Merkel's era as chancellor, from 2005 to 2021. The main thesis of the study is that Germany publicly opposed Turkey's EU membership under the Merkel governments and backed the notion of a privileged partnership rather than full membership. However, Germany could not afford to end the negotiation process and push Turkey out of the EU due to rational reasons such as the EU's and its own security and interests. It also tried to keep Turkey within the EU's sphere of influence by mediating the crises between Turkey and the EU and the other EU member states.

Keywords: Turkey, European Union, Germany, Angela Merkel, Membership Process

Giriş

Türkiye'nin 1959'da Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (AET) yaptığı ortaklık başvurusu ile başlayan Türkiye-Avrupa Birliği (AB) ilişkileri, 1963 yılında imzalanan Ankara Anlaşması ile hukuki bir boyut kazanmıştır. Ortaklık başvurusundan ancak kırk yıl sonra Aralık 1999'da Helsinki'de gerçekleşen AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nde Türkiye'nin AB adaylığı onaylanmıştır. Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini yeterli ölçüde karşıladığını onayan AB ile katılım müzakereleri 3 Ekim 2005 tarihinde başlamış ve böylece Türkiye-AB ilişkilerinde yeni bir sayfa açılmıştır.

Soğuk Savaşın ardından etkisini ve gücünü artıran Almanya, Türkiye'nin AB sürecinde önemli bir aktör olmuştur. Her ne kadar Ekim 1990'da Almanya'nın birleşmesinin ardından Doğu Almanya'dan Batı Almanya'ya gerçekleşen göçler Batı Almanya'da işsizliğe ve ekonomik krize sebep olsa ve Almanya Soğuk Savaş sonrası döneme ekonomik sorunlarla başlasa da sonrasında hızlı bir ekonomik iyileşme yaşamıştır. Bugün itibariyle dünyanın 4. büyük

ekonomisi olan Almanya¹ AB’nin gayri safi milli hasılasının %25’ini tek başına oluşturmaktadır.² Almanya’nın AB içinde bir güç olmasında en etkili unsur kuşkusuz ekonomisidir. AB içinde Almanya’nın gücünü ve etkisini belirleyen önemli öğelerden bir diğeri de nüfusu olmuştur. Üye ülkelerin, doğrudan AB vatandaşları tarafından seçilen Avrupa Parlamentosu’nda kaç parlamenter ile temsil edilecekleri nüfuslarına göre belirlenmektedir. 1 Ocak 2022 itibariyle AB nüfusunun %19’unu oluşturan yaklaşık 83.2 milyon nüfusu ile AB’nin en yüksek nüfusa sahip üye ülkesi Almanya³ 96 parlamenter ile Avrupa Parlamentosuna en fazla milletvekili gönderen ülkedir.⁴ Almanya’nın güçlü ekonomisi ve yüksek nüfusu AB kurumlarındaki ve politikalar üzerindeki etkisini de doğrudan etkilemektedir. AB içindeki siyasi ve ekonomik politikaların ve Birlik gündeminin belirlenmesi ve şekillendirilmesindeki ağırlığı ve diğer üye devletler üzerindeki yönlendirici etkisi göz önünde bulundurulduğunda, Birliğin Türkiye’nin üyeliğine yaklaşımında Almanya’nın temel rol oynadığını ve bu konuda AB içinde en çok sözü geçen aktörlerden biri olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. AB’nin Türkiye’nin adaylığına ve üyeliğine dair kararlar aldığı Zirve Sonuç Bildirgelerine bakıldığında, AB kararlarının Almanya’nın Türkiye’nin katılımına ilişkin tavrı ile paralellik gösterdiği görülmüştür. Örneğin AB’nin Türkiye’nin adaylık başvurusunu reddettiği ve Türkiye’de büyük hayal kırıklığı yaratan 1997 Lüksemburg Zirvesinde, o dönemki Almanya Şansölyesi ve Hristiyan Demokrat Birliği’nin lideri Helmut Kohl Türkiye’nin adaylığına şiddetle karşı çıkmıştır. Türkiye’nin aday ülke statüsü kazandığı 1999 Helsinki Zirvesi sırasında ise Almanya’da, Türkiye’nin AB adaylığına destek veren Almanya Sosyal Demokrat Partisi (*Sozialdemokratische Partei Deutschlands/SPD*)- Yeşiller koalisyonu iktidardaydı. AB 2004’te Türkiye ile müzakerelerin Kopenhag kriterlerine yeterince uyduğu tespitiyle başlaması konusunda karar aldığı da o dönemki Almanya Başbakanı Schröder’in de bu durumu desteklediği göz ardı edilmemelidir.

¹ “GDP Ranked by Country 2023,” *World Population Review*, Erişim Tarihi: Ekim 31, 2023 <https://worldpopulationreview.com/countries/by-gdp>.

² “Which EU countries had the highest GDP in 2020?,” *Eurostat*, Aralık 20, 2021, Erişim Tarihi: Ekim 31, 2023, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/ddn-20211220-1>.

³ “Demography 2023 edition,” *Eurostat*, Erişim Tarihi: Ekim 31, 2023, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/interactive-publications/demography-2023>.

⁴ Avrupa Parlamentosuna seçilen parlamenterler ülkelerini değil siyasi görüşleri temsil etmektedirler.

Almanya’da 18 Eylül 2005 tarihinde yapılan genel seçimlerin ardından Hristiyan Demokrat Birliği’nin lideri Angela Merkel’in iktidara gelmesiyle hem Türkiye-Almanya ilişkilerinde hem de Türkiye-AB ilişkilerinde yeni bir dönem başlamıştır. Angela Merkel’in başbakanlığı döneminde, Türkiye’nin AB’ye katılım süreci ve Türkiye-AB ilişkileri gündemden hiç inmeyen konuların başında gelmiş ve Almanya Federal Cumhuriyeti’ni 2005-2021 yılları arasında on altı sene boyunca aralıksız yöneten Merkel, iktidarı boyunca Türkiye-AB ilişkilerinde kritik bir rol oynamıştır.

Görüldüğü gibi, Almanya başından beri Türkiye’nin AB üyelik sürecinde önemli ve Birliğin Türkiye politikalarını şekillendirme konusunda etkin bir AB ülkesi olmuştur. Bu nedenle Almanya’nın Türkiye’nin AB üyelik sürecine etkisi ve Türkiye-Almanya ilişkileri ile Türkiye-AB ilişkileri arasındaki etkileşim literatürde kendisine yer bulmuştur. Önsoy⁵ 2005-2015 dönemindeki Türkiye-Almanya ilişkilerini incelediği çalışmasında; Türkiye’nin AB üyeliği meselesi, Almanya’daki Türkler, iki ülke arasında dış politikada yaşanan rekabet ve mülteci krizi gibi konuların Türkiye-Almanya ilişkileri üzerindeki etkisini tartışmıştır. İki ülke arasındaki ilişkilerin yalnızca 2005 ve 2015 yılları arasındaki dönemine odaklanılan ve Türkiye’nin AB üyelik sürecinin ikili ilişkilerde sorun yaratan bir konu olarak adlandırıldığı çalışmada, Merkel’in Türkiye’nin AB üyeliğine dair takınacağı olumsuz tavrın iki ülke arasındaki ilişkileri olumsuz etkileyebileceğine dair kaygıları nedeniyle bir ve ikinci iktidar dönemlerinde daha az riskli ve dengeleyici bir politika izlediği belirtilmiştir. 2005 ve 2020 yılları arasındaki Merkel iktidarı boyunca Türkiye-Almanya ilişkilerine odaklanan Bekar⁶ da; ikili ilişkileri etkileyen ekonomik konular, Almanya’da Türk toplumunun varlığı, Türkiye’nin AB üyeliği ve mülteciler meselesi gibi unsurlar üzerine odaklanmıştır. Tüm bu faktörlerin iki ülke arasındaki ilişkileri nasıl ve ne yönde etkilediğini karşılıklı bağımlılık teorisi ışığında tartıştığı çalışmasında, Türkiye’nin AB üyeliğine ilişkin sürecin hem AB’de hem de Türkiye’de ivme kaybetmesine rağmen, Türkiye-Almanya ilişkilerini etkileyen ve karşılıklı bağımlılık yaratan mülteci meselesi gibi konular sebebiyle belli bir çizgide tutulduğunu ifade etmiştir. Turhan⁷ da benzer bir şekilde, Türkiye ve Almanya arasındaki ekonomik ve siyasi ilişkiler ile Türkiye’nin AB üyelik süreci ve

⁵ Murat Önsoy, “Türk - Alman İlişkilerinin Son On Yılı,” içinde *Mavi Elma Türkiye Avrupa İlişkileri*, ed, Hüseyin Işıksal , Ozan Örmeci. (Ankara: Gazi Kitabevi, 2016).

⁶ Nurgül Bekar, “Merkel Döneminde Türkiye-Almanya İlişkileri 2005-2020,” *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 9, no 17 (2020).

⁷ Ebru Turhan, “Türkiye-Almanya Ekonomik ve Siyasi İlişkilerinin Türkiye’nin AB Üyelik Süreci Bağlamında Analizi,” *Maliye Araştırma Merkezi Konferansları* 59, (2016).

Almanya’nın bu sürece dair resmi tutumu arasındaki karşılıklı etkileşimi tartışmıştır. Merkel dönemi olarak kısıtlanmayan çalışmada, Türkiye-Almanya siyasi ve ekonomik ilişkilerinin, Almanya’nın Türkiye’nin AB katılım sürecine dair tavrını doğrudan etkilediği ve Almanya’nın Türkiye ile ortak çıkarlarının önem kazandığı dönemlerde Türkiye’nin AB üyeliği konusunda daha destekleyici bir tavır sergilediği sonucuna varılmıştır.

Öner⁸ ise çalışmasında Almanya’nın, Türkiye’nin AB üyeliğine ilişkin politikasını etkileyen iç ve dış faktörler ışığında bir analiz yapmıştır. Alman kamuoyunun Türkiye’nin üyeliğine yönelik şüpheciligi, Almanya’daki Türk toplumunun entegrasyon sorunları ve Almanya’nın Türkiye’nin AB üyeliğine yönelik ekonomik kaygıları gibi iç faktörlerin ve AB’nin genişleme yorgunluğu ve Avro Bölgesi krizi, Türkiye’nin Avrupa kimliğine sahip olup olmadığına dair tartışmalar ve Türkiye’deki siyasi ve ekonomik gelişmeler gibi dış faktörlerin ışığında yapılan değerlendirmede, tüm bu unsurların Almanya’nın Türkiye’nin AB’ye katılımına ilişkin tavrı üzerindeki etkisi tartışılmıştır. Bu tartışmanın ışığında, Almanya ve AB’nin Türkiye’yi gözden çıkarmadığı ama aynı zamanda bir AB üyesi olarak kabul etmeye de hazır ve istekli olmadıkları vurgulanmıştır.

Öner gibi Atak⁹ da çalışmasında, öncelikle Almanya’nın Türkiye’nin üyelik sürecine dair tutumunu belirleyen Türkiye-Almanya ilişkilerindeki siyasi, ekonomik ve insani unsurları ele almıştır. Sonrasında ise Schröder ve Merkel dönemleri olarak ayırdığı, Türkiye’nin adaylık statüsü elde ettiği 1999 Helsinki Zirvesi’nden 2021 yılına kadar geçen süreç içerisinde Almanya’nın ve Türkiye-Almanya ilişkilerinin, Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne üyelik sürecindeki etkisini tartışmıştır. Çalışmada Schröder ve Merkel dönemleri karşılaştırmalı olarak incelenmiş ve 1999-2005 yılları arasındaki Schröder döneminde Almanya’nın Türkiye’nin AB üyelik sürecinde yaşanan olumlu gelişmelerde itici güçlerden birisi olduğu vurgulanırken, Merkel döneminde ise tam üyelik müzakerelerinde pek de bir ilerleme kaydedilememesinin temel sebeplerinden biri olduğu üzerinde durulmuştur.

⁸ Selcen Öner, “Influential Internal and External Factors in German Policy towards Turkey’s EU Membership: More than ‘Privileged Partnership’; Less than Full Membership?” *Eastern Journal of European Studies* 5 no 2 (2014).

⁹ Yusuf G. Atak, “Helsinki Zirvesinden Günümüze Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Üyelik Sürecinde Almanya Etkeni,” içinde *Prof. Dr. Beril DEDEOĞLU’na Armağan*, ed. Füsün Türkmen, Ali F. Demir. (İstanbul: Galatasaray Üniversitesi Yayınları, 2021).

Bu çalışmanın amacı ise hem Angela Merkel'in göreve geldiği hem de Türkiye'nin üyelik müzakerelerinin başladığı 2005 yılından Merkel'in görev süresinin dolduğu Aralık 2021'e kadar Almanya'nın, Türkiye'nin AB üyelik sürecine yaklaşımını ve bu süreçteki etkisini tartışmaktır. Bu çalışma, literatürde yer alan çalışmalardan farklı olarak Merkel dönemine odaklanmış ve Türkiye-Almanya ilişkilerindeki birçok farklı konuya değinmek yerine Almanya'nın Türkiye'nin AB katılım süreci üzerindeki etkisi üzerinde durmuştur.

Çalışma, Merkel döneminde Almanya'nın Türkiye'nin AB üyeliğine yaklaşımını, Alman ulusal çıkarlarının şekillendirdiği tezinden hareketle realist perspektiften tartışmıştır. Realistlere göre ulusal çıkarlar devletlerin dış politika kararlarını ve diğer aktörlerle olan ilişkilerini belirleyen en temel unsurdur.¹⁰ Bu çalışmada da Merkel yönetimindeki Almanya'nın Türkiye'ye ve Türkiye'nin AB üyelik sürecine yaklaşımını Alman ulusal çıkarlarının belirlediği ortaya konmuştur. Çalışmanın temel tezi, her ne kadar Merkel Türkiye'nin AB'ye tam üye olmak yerine imtiyazlı ortak olmasını önermiş ve iktidarı boyunca müzakere sürecini sık sık Türkiye'ye karşı bir koz olarak kullanmış olsa da Almanya'nın ve AB'nin çıkarları ve güvenliği için kilit rol oynadığını düşündüğü Türkiye'yi AB'den dışlamayı göze alamadığı yönündedir. Merkel yönetimindeki Almanya'nın Türkiye'nin AB üyeliğine dair politikasında, Almanya'nın ulusal çıkarları ve güvenliği belirleyici unsur olmuş ve bu sebeple yeri ve zamanı geldiğinde 18 Mart mutabakatında olduğu gibi AB adına önemli ve aktif bir rol oynamış ve Türkiye'nin AB ve Yunanistan ile Doğu Akdeniz'de yaşadığı kriz durumlarında da ilişkilerin tekrar yoluna girmesi için rasyonel gerekçelerle yoğun çaba harcamıştır.

Bu çalışmada öncelikle Türkiye-AB ilişkilerinin tarihsel gelişimi ele alındıktan sonra 2005 yılında Merkel'in iktidara gelişine kadar geçen süreçte Almanya'nın Türkiye-AET/AB ilişkilerine yaklaşımına değinilecektir. Angela Merkel iktidarı boyunca Almanya'nın Türkiye'nin AB üyeliğine ilişkin tutumu ve Türkiye-AB ilişkilerine etkisi, Türkiye ve Almanya iç siyasetindeki ve bölgesel ve uluslararası alandaki olaylardan dolayı değişiklikler göstermiştir ve bu nedenle süreç 3 farklı dönem şeklinde ele alınacaktır: İlişkilerin görece sakin olduğu ancak iniş çıkışların da yaşandığı 2005-2015 dönemi, Türk-Alman ilişkilerinin çok sayıda gerilim yaşadığı

¹⁰ Jack Donnelly, *Realism and International Relations*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2000), 45.

2016-2018 dönemi ve Almanya’nın Türkiye-AB ilişkilerinde dengeleyici rol oynadığı 2019-2021 dönemi.

I. Türkiye’nin AB Üyelik Süreci

Türkiye 25 Mart 1957’de imzalanan ve 1 Ocak 1958’de yürürlüğe giren Roma Antlaşmaları ile kurulan AET’ye 31 Temmuz 1959 tarihinde ortak üyelik başvurusunda bulunmuştur. Bu durum Türkiye’nin AET ile yakın ilişkiler geliştirmeye çalışan ilk ülkelerden biri olduğunu göstermiştir. Türkiye’nin başvurusu AET Bakanlar Konseyi tarafından kabul edilmiş ve Türkiye tarafından üyelik koşulları yerine getirilinceye kadar geçerli olacak olan bir ortaklık anlaşması imzalanması kararlaştırılmıştır. Bu kararın ardından 12 Eylül 1963 tarihinde Türkiye ve AB ilişkilerinin hukuki temelini oluşturan Ankara Anlaşması imzalanmış ve 1 Aralık 1964’te de yürürlüğe girmiştir.¹¹ Ancak 1970’lerin başlarından itibaren iniş çıkışların yaşandığı ilişkiler, 12 Eylül 1980 askeri darbesi sebebiyle bir süre aksamıştır.¹² 1983’te sivil idarenin kuruluşu ile ise Türkiye dışı açılmaya başlamıştır. 14 Nisan 1987’de Türkiye, Ankara Anlaşması’nda öngörülen dönemlerin tamamlanmasını beklemeden ve Ankara Anlaşması ve Katma Protokol ile sürdürülen hukuki ortaklık ilişkisinden bağımsız olarak AET’ye tam üyelik başvurusunda bulunmuştur.¹³ Tam üyelik başvurusu Türkiye’de ve AB tarafında ilişkilerin geliştirilmesi arayışlarını teşvik etse de AB’nin bu konuda inisiyatif almaması sebebiyle yeni bir süreç yaratılamamıştır.¹⁴ Avrupa Komisyonu Türkiye’nin başvurusuna 1989 yılında verdiği olumsuz cevapta, Türkiye’nin Topluluğa katılmaya ehil olduğunu ancak ekonomik, siyasi ve sosyal alanlarda ilerlemesi gerektiğini belirtmiştir.¹⁵ Soğuk Savaş’ın bitiminde Sovyet tehdidinin ortadan kalkmasıyla Türkiye’ye eskisi gibi ihtiyaç duymadıklarını düşünen AB üyesi ülkeler, bir yandan demokrasi ve insan hakları gibi değerler üzerinden Türkiye’nin Avrupalılığını sorgularken, bir

¹¹ Çağrı Erhan ve Tuğrul Arat, “AET’yle İlişkiler,” içinde *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, 1918-1980*, ed. Baskın Oran. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2002), 813.

¹² Ibid., 837.

¹³ “Ortaklıktan Adaylığa: 1963-1999 Dönemi,” *İktisadi Kalkınma Vakfı*, Erişim Tarihi: Ekim 27, 2023, https://www.ikv.org.tr/ikv.asp?ust_id=36&id=445.

¹⁴ “Türkiye-AB Gümrük Birliği,” *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*, Erişim Tarihi: Ekim 27, 2023, <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-ab-gumruk-birligi.tr.mfa>.

¹⁵ “Türkiye-AB İlişkilerinin Tarihçesi,” *Avrupa Birliği Başkanlığı*, Mart 10, 2023, Erişim Tarihi: Temmuz 21, 2023, https://www.ab.gov.tr/turkiye-ab-iliskilerinin-tarihcesi_111.html.

yandan da AB üyeliği için Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine öncelik vermişler ve bu durum 1990'lı yıllar boyunca Türkiye'nin Avrupa'dan dışlanmasına ve AB ajandasında kendisine yer bulamamasına sebep olmuştur.¹⁶ Örneğin 1997 Lüksemburg Zirvesi'nde AB'ye üyelik için başvuran ülkeler arasında adaylık statüsü verilmeyen tek ülke Türkiye olmuş ve bu durum Türkiye'de hem AB'nin dışında bırakıldığı hem de AB üyeliğinde Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin gerisine itildiği düşüncesiyle büyük öfke ve hayal kırıklığı yaratmıştır. Lüksemburg Zirvesi'nden yalnızca iki yıl sonra Türkiye-AB ilişkilerinde adeta bir dönüm noktası yaşanmış ve 10-11 Aralık 1999 tarihinde gerçekleştirilen Helsinki AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nde Türkiye AB üyeliğine aday ilân edilmiş ve diğer AB aday ülkeleri ile eşit konumda olacağı açık bir şekilde ortaya konmuştur. Türkiye, AB katılım müzakerelerinin başlayabilmesi için ön koşul olan Kopenhag siyasi kriterlerini sağlamak amacıyla 2001'den 2004'e kadar Türk vatandaşlarının kültürel ve siyasi haklarının yasal olarak korunmasını, Türk ordusunun siyasetteki rolünü ve ülkedeki ifade özgürlüğünü kapsayan birçok siyasi reform paketini Meclis'ten geçirmiştir.

17 Aralık 2004 tarihindeki Brüksel Zirvesi'nde siyasi kriterlerin Türkiye tarafından karşıladığına karar veren AB liderleri Türkiye ile katılım müzakerelerine 3 Ekim 2005'te resmi olarak başlamışlardır. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) ve Fransa gibi AB üye ülkelerinin siyasi engellemeleri ve Türkiye'nin Gümrük Birliği'ni GKRY de dahil 2004 yılında AB'ye katılan on ülkeyi kapsayacak şekilde genişleten AB-Türkiye Ortaklık Anlaşması'nın Ek Protokolünü¹⁷, GKRY'ni de içine alacak şekilde

¹⁶ Senem Baykal ve Tuğrul Arat, "AB'yle İlişkiler," içinde *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, 1980-2001*, ed. Baskın Oran. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2010), 326, Esengül Ayaz Avan, "Turkey's security understanding and its relation with the European Union in the 1990s," *Turkish Studies* 18, no 3 (2017).

¹⁷ Türkiye Gümrük Birliğini aralarında GKRY'nin de bulunduğu on yeni AB üyesini kapsayacak şekilde genişleten AB-Türkiye Ortaklık Anlaşması'nın Ek Protokolü 29 Temmuz 2005 tarihinde imzalamıştır. Söz konusu Ek Protokolün getirdiği yükümlülüklerden biri de malların AB ve Türkiye'den oluşan coğrafyada serbest dolaşımının sağlanmasıdır. Ancak Türkiye'nin Kıbrıslı Türklere uygulanan ambargo devam ettiği sürece Türk limanlarını ve hava limanlarını GKRY bayraklı gemi ve uçaklara açmayacağını bildirmesi malların serbest dolaşımını engellendiği şeklinde yorumlanmış ve AB Türkiye'yi imzaladığı Ek Protokolden doğan yükümlülüklerini yerine getirmemekle suçlamıştır. Türkiye'nin kararını değiştirmemesi sonucu 11 Aralık 2006'da AB Genel İşler ve Dış İlişkiler Konseyi, Türkiye Ek Protokolde yer

uygulamayı reddetmesi gerekçesiyle bazı fasıllar AB tarafından askıya alınmıştır. Daha önce müzakereye açılmış olan fasılların kapatılmaması yönünde aynı gerekçeyle alınan karar da müzakere sürecinde istenen ilerlemenin sağlanamaması sonucunu doğurmuştur. 2006-2010 yılları arasında 13 fasıl müzakereye açılırken, 2013, 2015 ve 2016 yıllarında birer fasıl müzakereye açılmıştır. Şu ana kadar toplamda 35 fasıldan 16’sı müzakereye açılırken sadece “Bilim ve Araştırma” faslı geçici olarak kapatılabilmektedir.

Bazı üye ülkelerin engelleyici tutumlarına ek olarak hem Türkiye iç siyasetinde hem de bölgede yaşanan gelişmeler Türkiye-AB ilişkilerini ve müzakere sürecini doğrudan etkilemiştir. Suriye’de yaşanan iç savaş ve onu izleyen düzensiz göç krizi bunun en güzel örneklerindendir. Göç krizi ile mücadelede Türkiye’nin önemini anlayan AB tarafından 29 Kasım 2015, 7 Mart 2016 ve 18 Mart 2016 tarihlerinde gerçekleştirilen Türkiye-AB Zirvelerinde Türkiye’nin üyelik müzakerelerinin canlandırılması, taraflar arasında diyalogun artırılması, vize serbestisi sürecine ivme kazandırılması ve göç ve terör ile mücadelede işbirliği gibi konularda somut kararlar alınmıştır.¹⁸ 15 Temmuz 2016 tarihinde Türkiye’de gerçekleşen darbe girişiminin ardından ise, AB Türkiye’yi güvenlik odaklı politikaları nedeniyle eleştirirken, Ankara da AB’yi Türkiye ile dayanışma gösterememekle eleştirmiş ve bu durum Türkiye-AB ilişkilerini ve müzakere sürecini olumsuz etkilemiştir.¹⁹ 15 Temmuz sonrası Türkiye’de OHAL ilan edilmesi ve sonrasında OHAL süresinin uzatılması başta Almanya olmak üzere bazı AB üye ülkelerinde Türkiye’nin Kopenhag siyasi kriterlerini ihlal ettiği ve AB değerlerinden uzaklaştığı şeklinde yorumlanmış ve üyelik müzakerelerinin sonlandırılması gerektiği savunulmuştur.²⁰ AB ve üye ülkelerden gelen müzakereleri sonlandırma tehdidi Türkiye’de sert tepki ile karşılanmış ve ilişkilerdeki gerginliği daha da artırmıştır.²¹ Gerilen ilişkileri yumuşatmak amacıyla 26 Mart 2018’de gerçekleştirilen Varna Zirvesi’nde taraflar bir araya gelmiş, Türkiye ve AB arasındaki işbirliğinin önemi ve Türkiye’nin AB adaylığı

alan taahhütlerini yerine getirene kadar katılım müzakerelerinde sekiz fasılın askıya alınmasına ve diğer fasılların da kapanmamasına karar vermiştir.

¹⁸ “Türkiye-AB İlişkilerinin Tarihçesi,”

¹⁹ Murat Ercan, “15 Temmuz Sonrası Türkiye –AB İlişkileri; İlişkilerin Gelecek Öngörüsü,” *Akademik Bakış*, no 63, (2017): 16-17.

²⁰ “Almanya’da Türkiye’nin AB üyeliği tartışması,” *Deutsche Welle*, Temmuz 22, 2016, Erişim Tarihi: Haziran 24, 2023, <https://www.dw.com/tr/almanyada-t%C3%BCrkiyenin-ab-%C3%BCyeli%C4%9Fi-tart%C4%B1%C5%9Fmas%C4%B1/a-19420039>.

²¹ Ercan, “15 Temmuz Sonrası,” 18.

konuları görüşülmüştür. Her ne kadar Zirve ilişkilerin yumuşatılması için atılmış önemli bir adım olsa da, Zirve'den sadece üç ay sonra 26 Haziran 2018 tarihli Genel İşler Konseyi Sonuçlarında yer alan, Türkiye'nin "AB'den uzaklaşmakta olduğu, katılım müzakerelerinin fiiliyatta durma noktasına geldiği, yeni fasılların açılmasının veya kapatılmasının düşünülmediği ve Gümrük Birliği'nin güncellemesi müzakerelerinin başlatılmasının öngörülmediği"²² ifadeleri ilişkilerde istenen ilerlemenin kaydedilemediğini göstermiştir.

İlişkilerde yaşanan tüm bu olumsuzluklara ek olarak 2019 yılının ikinci yarısında Türkiye'nin GKRY ve Yunanistan ile Doğu Akdeniz'de yaşadığı deniz yetki alanlarına ve hidrokarbon sondaj faaliyetlerine dair anlaşmazlıkta AB'nin "Birlik Dayanışması" adı altında üye ülkelere verdiği koşulsuz destek ve Türkiye'nin eylemlerini "yasadışı" olarak adlandırması ilişkilerde yeni bir gerginlik yaratmıştır.²³ Ayrıca Türkiye'nin Suriye'nin kuzeyindeki PKK yapılanmasına karşı başlattığı Barış Pınarı Harekâtına AB'nin tepkisi ve özellikle Almanya ve Fransa gibi AB üyesi ülkelerin Türkiye'ye askeri malzeme ihracatına yasak getirmesi ilişkilerde yeni sorunlar olarak ortaya çıkmıştır.²⁴ Tüm bunların bir sonucu olarak, AB Dış İlişkiler Konseyi tarafından 15 Temmuz 2019 tarihinde Kapsamlı Hava Taşımacılığı Anlaşması müzakerelerinin askıya alınması, Ortaklık Konseyi ve Türkiye-AB Yüksek Düzeyli Diyalog toplantılarının yapılmaması ve 2020 yılı için Katılım Öncesi Yardım Aracı fonlarında kesintiye gidilmesi yönünde alınan kararlar taraflar arasındaki gerginliği daha da artırmıştır.²⁵ Ancak uzun süredir devam eden göçmen krizi, Türkiye ve AB'yi etkileyen Kovid-19 salgını ve Rusya-Ukrayna savaşı gibi krizler taraflar arasındaki işbirliğinin neden devam etmesi gerektiğini ve Türkiye'nin üyeliğinin AB istikrar ve güvenliği için taşıdığı önemi açıkça göstermiştir. Türkiye-AB ilişkilerinde Doğu Akdeniz kaynaklı tansiyonun düşmesiyle 2020'nin sonlarında AB yeni bir "pozitif gündem" önerisi ile gelmiş ve bu bağlamda 2021 ve 2022

²² "Outcome of Proceedings," *The Council of the European Union*, Haziran 26, 2018, Erişim Tarihi: Temmuz 6, 2023, <https://www.consilium.europa.eu/media/35863/st10555-en18.pdf>.

²³ Esengül Ayaz Avan, "Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Sorunu: Türkiye'nin Politikası ve AB'nin Yaklaşımı," *Avrasya Etüdleri* 58, no 2 (2020).

²⁴ Muhterem Dilbirliği, "Avrupa Birliği'nin Suriye ve terör açmazı," *Anadolu Ajansı*, Ekim 23, 2019, Erişim Tarihi: Haziran 4, 2023, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/avrupa-birligi-nin-suriye-ve-teror-acmazi/1623984>

²⁵ "Türkiye-AB İlişkilerinin Tarihçesi,".

yıllarında Türkiye ve AB arasında iklim, göç ve güvenlik, araştırma ve teknoloji gibi konularda Yüksek Düzeyli Diyaloglar kurulmuştur.²⁶

II. Merkel Dönemi Öncesi Almanya’nın Türkiye’nin AET/AB Üyeliğine Yaklaşımı

Soğuk Savaş döneminde Sovyet tehdidini en yakından hisseden ülkelerden biri olan Almanya, Soğuk Savaş boyunca Sovyet yayılmacılığını önlemeye yönelik çabaları desteklemiştir. Türkiye’nin de Almanya ve Batı dünyası ile ortak güvenlik kaygılarının olması ve NATO’nun güneydoğu kanadının korunmasında ve Avrupa-Atlantik bölgesinin güvenliğinin sağlanmasındaki stratejik rolü, Soğuk Savaş boyunca hem Türkiye-Almanya ilişkilerinin ılımlı seyretmesi hem de Almanya’nın Türkiye’nin Avrupa bütünleşmesine katılımına destek vermesi sonuçlarını doğurmuştur. Bu bağlamda 1949-1969 yılları arasında yirmi yıl boyunca Almanya’da iktidarda olan ve Alman dış politikasını şekillendiren Almanya Hristiyan Demokrat Birliği (*Christlich Demokratische Union Deutschlands/CDU*) Türkiye’nin Avrupa’nın bir parçası olması gerektiğini savunmuş ve özellikle Avrupa bütünleşmesinin ilk yıllarında Türkiye’yi AET yolunda desteklemiştir.²⁷ Aslında Soğuk Savaş ortamında Türkiye’nin Batı Bloğu içerisindeki rolünün ve yerinin sağlamlaştırılması gerektiğini düşünen CDU liderliğindeki Almanya, AET’yi de bu amaç doğrultusunda bir araç olarak görmüş ve kullanmıştır.²⁸ Türkiye’nin AET’ye ortak üyelik başvurusunun ardından 1963 yılında Ankara Anlaşması’nın imzalanmasında da Almanya’nın desteği önemli olmuştur. Hem Almanya hem de AET Türkiye’yi ekonomik ve siyasi açıdan yetersiz görse de olumsuz bir kararın Soğuk Savaş ortamında Türkiye’yi küstürüp Batı’dan uzaklaştırmasından endişe etmiştir.²⁹

Soğuk Savaş boyunca güvenlik kaygıları sebebiyle Türkiye’nin siyasi ve ekonomik eksikliklerini görmezden gelen Almanya, Soğuk Savaş’ın bitmesi ve Sovyet tehdidinin de ortadan kalkmasının ardından bu alanlardaki eleştirilerini yüksek sesle ifade etmeye başlamış ve Türkiye’nin AET üyeliğine dair tavrını da değiştirmiştir.³⁰ Almanya bir taraftan 1990’lı yılların başında Sovyet etkisinden kurtulan ve Birliğin genişleme politikasının içinde

²⁶ Ibid.

²⁷ Atak, “Helsinki Zirvesinden Günümüze, 100.

²⁸ Ibid., 101.

²⁹ Erhan ve Arat, “AET’yle İlişkiler,” 816.

³⁰ Atak, “Helsinki Zirvesinden Günümüze, 97.

yer almaya başlayan Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin Birliğe katılımını desteklerken, diğer taraftan ise Türkiye'nin Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinden farklılığını ortaya koymuş ve genişleme dalgası içerisinde yer almaması gerektiği yönünde görüşünü belirtmiştir.³¹

AB'nin Soğuk Savaş'ın bitimi ile izlemeye başladığı Doğu Genişlemesi stratejisinin başından beri en büyük destekçisi olan Almanya, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine coğrafi yakınlığı ve bu ülkeler ile arasındaki tarihsel ve ekonomik bağlar sebebiyle genişleme sürecinde de önemli bir rol oynamıştır.³² Almanya'nın Doğu Avrupa ülkelerinin Batı'ya entegrasyonları konusundaki bu istek ve desteğinin ardında çeşitli unsurlar etkili olmuştur. Öncelikle Almanya Orta ve Doğu Avrupa ülkelerini entegrasyona dahil ederek ekonomik ve kültürel anlamda onlara yaklaşmayı hedeflemiştir. Almanya, ekonomik olarak Batı Avrupa ülkelerinden daha az gelişmiş olan bu ülkelerin üyeliğinin AB'ye ekonomik yük getireceğinin farkında olmasına rağmen bu ülkeleri kendisi için yeni bir pazar olarak görmüş ve AB'nin bir parçası olmalarının kendi ekonomik çıkarlarına hizmet edeceği düşüncesiyle de AB üyeliklerine destek vermiştir.³³ Ayrıca Soğuk Savaş döneminde bölünme tecrübe etmiş Almanya, Avrupa kıtası içinde de benzer bir durum yaşanmaması ve kendi güvenlik ve istikrarı için Orta ve Doğu Avrupa ülkelerini kapsayan bir genişleme ve kıtanın bütünleşmesi için çaba göstermiştir.³⁴

Aslında 1982'de yine iktidara gelen ve Soğuk Savaş sona erdiğinde iktidarda bulunan CDU'nun Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye'nin AB üyeliğine dair tavrındaki değişim, yalnızca üyelik yolunda Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine öncelik verilmesinden ve siyasi ve ekonomik kriterlerin Türkiye tarafından yerine getirilememesinden kaynaklanmamıştır. Hristiyan Demokratların değişen tutumlarının asıl sebebi, Türkiye'nin AB üyeliğini ortak bir Avrupalı kimliği oluşturulmasını engelleyecek bir unsur olarak görmeleridir.³⁵ Hristiyan ilkelerin uygulanmasına dayanan muhafazakâr bir ideolojiyi temsil eden parti, AB'nin yüzyıllardır paylaşılan ortak tarihle ve temel Hristiyan değerleri ile oluşturulması gerektiğini savunmuştur.³⁶ Elbette Soğuk Savaş'ın sonunda Avrupalı kimliğinde Hristiyanlığın etkisinin artmasının tek sebebi sadece Almanya'da CDU'nun bunu savunması değildir.

³¹ Ibid., 98.

³² Güngör Şahin ve Elif Bilge Aksu, "Almanya'nın Doğuya Açılım Politikaları: Ostpolitik," *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 11 no 2 (2021).

³³ Ibid., 248.

³⁴ Ibid.

³⁵ Önsoy, "Türk - Alman İlişkilerinin Son On Yılı," 519.

³⁶ Ibid.

Sovyetler Birliği’nin dağılmasının ve komünizmin çöküşünün ardından Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin dini, kültürel ve siyasi anlamda Batı Avrupa ile tarihsel ortaklığa sahip olduğu ileri sürülmüş ve AB üyeliği için Hristiyanlık üstü kapalı da olsa bir kriter olarak değerlendirilmiştir.³⁷

Hristiyan Demokratlar başta olmak üzere Avrupa’nın geneli için dini unsurların ortak Avrupa kimliğini yaratan unsurların başında gelmesi, Soğuk Savaş’ın sonunda Türkiye’nin ötekileştirilmesine ve Avrupa’nın dışına itilmesine sebep olmuştur. 1997 Luxemburg Zirvesi’nde Türkiye’nin adaylığının reddedilmesi bunun en açık örneğidir. Türkiye’yi AB bütünleşmesinden açık bir şekilde dışlayan bu kararın alınmasında Alman Şansölyesi Helmut Kohl etkili olmuştur.³⁸ Türkiye de bu karardan Almanya’yı sorumlu tutmuş ve bu durum Türk-Alman ilişkilerinde en durgun dönemlerden birinin yaşanmasına sebep olmuştur.³⁹

Almanya’daki 1998 federal seçimleri ile Helmut Kohl liderliğindeki Hristiyan Birlik Partileri ve Hür Demokrat Parti koalisyonunun yerini SPD ve Yeşiller arasında kurulan koalisyon hükümetinin almasıyla ve Almanya’da yedi yıl sürecek Sosyal Demokrat Gerhard Schröder döneminin başlamasıyla Türkiye-AB ilişkilerinde yeni bir döneme girilmiştir.⁴⁰ Soğuk Savaş döneminde 1969-1982 yılları arasında iktidarda olan Sosyal Demokratlar, Hristiyan Demokratların Soğuk Savaş döneminde sürdürdüğü Türkiye politikasının aksine stratejik nedenlerle Türkiye-AET ilişkilerinin güçlendirilmesi fikrini desteklememişlerdir. İktidarda oldukları 1970’lerde Türkiye’nin Kıbrıs askeri müdahalesi ve buna bağlı olarak Türkiye-Batı ilişkilerinde yaşanan gerilim de zaten Türkiye’nin AET yolunda ilerleme kaydedemediği bir dönem olmuştur.⁴¹ Soğuk Savaş’ın bitiminde ise SPD Türkiye’nin üyeliğine dair destekleyici bir tutum sergilemeye başlamıştır. Avrupa kimliğini ve bütünleşmesini Hristiyanlık unsuruyla ve kültür temelli argümanlarla değil kurucu antlaşmalarda yer alan demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan hakları gibi değerler ile ele almışlar ve bu değerleri benimsemesi ve gerekli kriterleri sağlaması durumunda Türkiye’nin üyeliğinin mümkün olacağını vurgulamışlardır.⁴²

³⁷ Howard J Wiarda, "Where Does Europe End Now? Expanding Europe's Frontiers and the Dilemmas of Enlargement and Identity," *The Brown Journal of World Affairs* 12 no1 (2005): 89.

³⁸ Atak, "Helsinki Zirvesinden Günümüze," 98.

³⁹ Öner, "Influential Internal and External Factors," 99.

⁴⁰ Baykal ve Arat, "AB'yle İlişkiler," 352.

⁴¹ Atak, "Helsinki Zirvesinden Günümüze".

⁴² Ibid., 102.

Türkiye-Almanya ilişkilerinde altın bir dönemin yaşandığı iktidarı boyunca Türkiye ile iki ülkenin eşitliğine ve karşılıklı bağımlılığına dayanan bir ilişki kurmaya çalışan Almanya Başbakanı Schröder, Türkiye'nin aday ülke ilan edildiği 1999 Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin AB adaylığına destek vermiştir.⁴³ Schröder'in bu desteği Konsey toplantısında kullandığı olumlu oy ile sınırlı kalmamış, aynı zamanda süreci engelleyebileceğini düşündüğü Yunanistan ve Fransa gibi üye ülkeleri de olumlu oy kullanmaları yönünde ikna etmeyi başarmıştır.⁴⁴ 2004'te diğer AB üyesi ülkelerin liderlerini Türkiye ile üyelik müzakerelerinin başlaması konusunda ikna eden yine o dönemki Almanya Başbakanı Schröder olmuştur.⁴⁵ Görüldüğü gibi Türkiye'nin aday ülke ilan edildiği ve üyelik müzakerelerine başladığı bu süreçte Schröder yönetimindeki Almanya'nın oldukça önemli bir katkısı olmuştur.

Ancak Schröder liderliğindeki Almanya federal hükümetinin Türkiye'nin AB adaylığı ve üyelik müzakerelerine başlaması hususlarındaki desteğinin ardında rasyonel nedenler vardır. 1999 Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'ye adaylık statüsünün verilmesinin ardında 1999 yılında yaşanan Kosova savaşının ve Avrupa güvenliğine dair kaygıların etkili olduğunu söylemek mümkündür. AB'nin hem NATO imkanlarını kullanarak hem de yalnızca kendi kuvvet ve kabiliyetleri ile askeri operasyonlar gerçekleştirmesini öngören Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın geliştirilmesine Almanya Haziran 1999 Köln Zirvesi'nde öncü olmuştur. AB'nin, NATO'nun kuvvet ve kabiliyetlerini kullanarak askeri operasyonlar yapma hedefini ortaya koymasıyla birlikte AB üyesi olmayan ancak NATO üyesi olan Türkiye, NATO imkanlarının Birlik tarafından kullanılmasının onaylanması noktasında en önemli üye ülke haline gelmiştir.⁴⁶ Bunun farkında olan Schröder Türkiye'ye adaylık statüsünün verildiği Helsinki Zirvesi'nden birkaç gün önce Almanya parlamentosunda yaptığı konuşmada “Bir yandan Türkiye'nin stratejik önemini devamlı dile getirmeye, Türkiye'nin omuzlarına NATO içerisinde ağır yükler bindirmeye, Türkiye'yi önemli bir bölgesel güç olarak övmeye devam edip Türkiye'den Avrupa standartlarına uymasını bekleyip, diğer taraftan Türkiye'ye basit bir gümrük birliğinin ötesine geçecek bir Avrupa perspektifi sunmadan duramayız”⁴⁷ sözleri ile NATO üyesi Türkiye'nin AB adaylığını rasyonel gerekçelerle desteklediğini açıkça göstermiştir. Yine o dönemki Almanya Dışişleri Bakanı Joschka Fischer de Türkiye'nin AB katılım sürecinin devam etmesinin AB üye ülkelerinin

⁴³ Önsoy, “Türk - Alman İlişkilerinin Son On Yılı,” 508.

⁴⁴ Öner, “Influential Internal and External Factors,” 99.

⁴⁵ Ibid., 100.

⁴⁶ Turhan, “Türkiye-Almanya Ekonomik ve Siyasi İlişkileri,” 64-65.

⁴⁷ Ibid., 65.

özellikle de Almanya’nın çıkarına olduğunu vurgulamıştır.⁴⁸ Türkiye ve AB arasındaki katılım müzakerelerinin 3 Ekim 2005’te başlaması kararının alındığı 2004 Brüksel AB Zirvesi’nden önce de Schröder, Türkiye’nin Avrupa güvenliği üzerinde artan önemine vurgu yapmıştır.⁴⁹ Özellikle Amerika Birleşik Devletleri’nde 11 Eylül 2001 tarihinde gerçekleştirilen terör saldırılarının ardından uluslararası terörizme karşı verilen mücadelede Türkiye’nin AB’yi güçlendireceği düşüncesi hâkim olmuş ve bu da Türkiye’nin AB üyeliğine destek verilmesi sonucunu doğurmuştur.⁵⁰

Görüldüğü gibi 1949 yılında kurulan Almanya Federal Cumhuriyeti’nin Merkel’in iktidara geldiği 2005 yılına kadar Türkiye’nin AET/AB’ye katılımına dair tutumu tarihsel süreç içerisinde değerlendirildiğinde, hükümet ister CDU ister SPD başkanlığında kurulmuş olsun, Türkiye ile işbirliğinin Almanya’nın ortak çıkarlarına hizmet edeceği düşünüldüğü dönemlerde Almanya’nın Türkiye’nin AB üyeliğine dair tutumunun daha destekleyici olduğu görülmüştür.⁵¹ Soğuk Savaş döneminde Türkiye’nin Sovyet tehdidine karşı stratejik önemi CDU liderliğindeki Alman hükümetlerinin Türkiye-AET ilişkilerine yaklaşımını doğrudan etkilemişken, 1990’larda Schröder yönetiminin Türkiye’nin AB üyeliğine verdiği desteğin arkasında da benzer rasyonel sebepler yatmıştır.

III. Merkel Döneminde Almanya’nın Türkiye’nin AB Üyeliğine Yaklaşımı

Hristiyan Demokrat Birlik partisi lideri Angela Merkel, 18 Eylül 2005 tarihli Almanya Federal seçimlerinde oyların %35,2’sini alarak yeni Almanya Başbakanı olmuş ve böylece Almanya’da on altı yıl sürecek Merkel dönemi başlamıştır. 2005-2021 yılları arasında kurulan Alman koalisyon yönetimleri değişiklikler gösterse de Merkel’in Almanya Şansölyesi olarak süreç içerisinde kurulan tüm koalisyon hükümetlerinin başında yer alması, bu dönem boyunca Almanya’nın Türkiye-AB ilişkilerine dair politikasının Merkel tarafından şekillendirilmesi sonucunu doğurmuştur. Merkel iktidara geldikten yalnızca on beş gün sonra, 3 Ekim 2005 tarihinde ise Türkiye’nin AB tam üyelik müzakereleri başlamış ve Almanya Federal Cumhuriyeti’ni

⁴⁸ Joschka Fischer, “Turkey’s European Perspective: The German View,” *Turkish Policy Quarterly* 3, no 3 (2004): 2-5.

⁴⁹ Turhan, “Türkiye-Almanya Ekonomik ve Siyasi İlişkileri,” 66.

⁵⁰ Ibid., 65.

⁵¹ Turhan, “Türkiye-Almanya Ekonomik ve Siyasi İlişkileri,” 64.

2005-2021 yılları arasında aralıksız yöneten Merkel, iktidarı boyunca Türkiye'nin AB üyelik müzakerelerinde ve Türkiye-AB ilişkilerinde kritik bir rol oynamıştır.⁵²

Merkel'in başbakanlığı süresince Türkiye ve Almanya iç siyasetinde yaşanan gelişmeler ve çeşitli bölgesel olaylar, hem Türkiye-Almanya ilişkilerini hem de Merkel'in Türkiye-AB ilişkilerine yaklaşımını etkilemiştir. Bu nedenle, 2005-2021 yılları arasında Merkel yönetimindeki Almanya'nın Türkiye'nin AB üyeliğine yaklaşımı ve bu süreçteki etkisi 2005-2015 dönemi, 2016-2018 dönemi ve 2019-2021 dönemi olmak üzere üç dönem halinde incelenecektir.

A. 2005-2015 Dönemi

Almanya'da rasyonel gerekçelerle de olsa Türkiye'nin AB üyeliğine dair ılımlı bir tavır sergileyen Schröder yönetiminin sona ermesi ve Türkiye'nin AB'ye katılımına açık bir şekilde karşı çıkan ve tam üyelik yerine "imtiyazlı ortaklık" fikrini destekleyen Merkel'in iktidara gelmesi, Türkiye-AB ilişkilerini ve Türkiye'nin AB üyelik sürecini olumsuz etkileyecek bir gelişme olarak görülmüştür. Türkiye'ye dair politikasında Hristiyan Demokrat selefi Helmut Kohl'e benzer bir siyaset izleyen Merkel Şubat 2004'te, daha başbakan seçilmeden, ana muhalefet lideri olarak gerçekleştirdiği Türkiye ziyaretinde "Türkiye'nin AB üyeliğini desteklemiyoruz. İmtiyazlı ortaklık öneriyoruz" sözleriyle Türkiye'nin AB'ye katılımı ile ilgili olumsuz bir tavır sergilemiştir.⁵³ Tam üyelik dışı bir model olarak tanımlanabilecek imtiyazlı ortaklık ilk olarak Fransa eski Cumhurbaşkanı Valéry Giscard d'Estaing tarafından Nisan 2000'de ortaya atılmış ve sonrasında Angela Merkel ve 2007-2012 yılları arasında Fransa Cumhurbaşkanı olarak görev yapan Nicolas Sarkozy tarafından Türkiye'nin AB üyeliği yerine önerilmiştir.⁵⁴ Türkiye'yi AB karar-alma mekanizmalarının dışında tutarak taraflar arasında yoğun bir işbirliği kurulmasını öngören model ile Türkiye'ye tam üyelik vermeden ilişkileri sürdürmek amaçlanmıştır.⁵⁵

⁵² "Angela Merkel 16 yılda Türkiye'nin AB'yle ilişkilerinin seyrinde nasıl kritik rol oynadı?" BBC, Ekim 16, 2021, Erişim Tarihi: Temmuz 8, 2023, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-58675387>.

⁵³ Ibid.

⁵⁴ Ekrem Y. Akçay, "Türkiye-AB İlişkileri ve 'İmtiyazlı Ortaklık' Meselesi". *Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi* 3, no 5, (2016): 13.

⁵⁵ Ibid., 23.

Türkiye’nin AB üyeliğine dair hem muhalefetteyken hem de 2005 seçim sürecinde olumsuz açıklamalar yapan Merkel’in Eylül 2005’te yapılan seçimleri kazanması, Türkiye-AB üyelik müzakerelerinin Brüksel Zirvesi’nde belirlenen 3 Ekim 2005 tarihinde başlayıp başlamayacağı konusunda soru işaretleri yaratmıştır. Merkel’in Türkiye’nin AB üyeliğine dair tavrı başından beri belli olmasına rağmen müzakerelerin başlaması konusunda bir engellemesi olmamıştır.⁵⁶ Merkel süreci tıkamama sebebini ahde vefa (*pacta sunt servanda*) ilkesi ile açıklamış ve “Eğer bir önceki hükümet ve AB, Türkiye ile üyelik müzakerelerini başlatma kararı aldıysa, bunu takip etmek bizim görevimizdir” sözleriyle Almanya’nın ve AB’nin geçmişte Türkiye’ye verdiği sözlerin arkasında duracaklarını ifade etmiştir.⁵⁷ Merkel’in bu açıklaması Türkiye’ye AB üyeliği dışında bir alternatif sunulması gerektiği yönündeki düşüncesinde bir değişiklik olduğu anlamına gelmemektedir.⁵⁸ Merkel’in tutumunun asıl sebebi, Türkiye’nin AB üyeliğini sonlandıran taraf olmanın yoğun şekilde birbirine bağımlı olan Türkiye ve Almanya arasındaki ilişkilere ve Almanya’nın çıkarlarına zarar vereceği yönünde duyduğu endişedir.⁵⁹

2005 yılında Şansölye seçildikten sonra Merkel’in Türkiye’nin AB üyeliğine dair yaklaşımında bir değişiklik olmamış ve hatta muhalefetteyken ve 2005 yılındaki seçim kampanyası boyunca söylemleriyle ifade ettiği, Türkiye’nin AB üyeliğine karşıtlığını pratiğe geçirme fırsatı yakalamıştır. İlk iktidara geldiği dönemde, 2004 yılında AB’ye katılan GKRY’nin ve 2007 yılında Fransa’da iktidara gelen Cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy’nin Türkiye’nin AB üyeliğine dair sert tutumları ve süreci engelleyici politikaları Merkel’in ön plana çıkmadan Türkiye’nin AB üyeliğine karşı tavrını sürdürmesine olanak sağlamıştır. Türkiye-AB üyelik müzakerelerinde GKRY altı faslı ve Fransa ise beş faslı tek taraflı bloke etmiştir. Merkel yönetimindeki Almanya ise 2007’nin ilk altı ayında yürüttüğü AB dönem başkanlığı süresince Türkiye-AB müzakerelerinde üç müzakere başlığının açılmasına destek vererek Türkiye’nin AB üyelik sürecini doğrudan engellemeyeceğini göstermiştir.⁶⁰ Ancak 2007 yılında Türkiye’nin Gümrük Birliği’ni GKRY’ni

⁵⁶ Atak, “Helsinki Zirvesinden Günümüze, 114.

⁵⁷ “Outcome of negotiations on Turkey’s accession to EU uncertain,” *The Federal Chancellor*, Ekim 6, 2006, Erişim Tarihi: Haziran 28, 2023, <https://www.bundeskanzler.de/bk-en/outcome-of-negotiations-on-turkey-s-accession-to-eu-uncertain-607460>.

⁵⁸ Atak, “Helsinki Zirvesinden Günümüze, 114.

⁵⁹ Bekar, “Merkel Döneminde Türkiye-Almanya İlişkileri 2005-2020,” 136.

⁶⁰ “Angela Merkel 16 yılda Türkiye’nin AB’yle ilişkilerinin seyrinde nasıl kritik rol oynadı?”.

de kapsayacak şekilde düzenleyen Ek Protokolü uygulamayı reddetmesi ve limanlarını ve havalimanlarını Rum bayraklı gemi ve uçaklara açmayacağını duyurmasının ardından, AB Türkiye'nin üyelik müzakerelerinde sekiz başlığın askıya alınmasına karar vermiştir. Bu süreçte Merkel yönetimi, Kıbrıs sorunu çözülmediği sürece Türkiye'nin AB üyeliğini neredeyse imkânsız hale getiren AB kararlarına da destek vermiş⁶¹ ve bu tutumunu "AB üye devletleri birbirleriyle işbirliği yapacaksa, bunun serbest ticaret ve limanlara ve havaalanlarına erişimi de içerdiğini söylemeye gerek yok" sözleriyle açıklamıştır.⁶²

27 Eylül 2009 tarihinde gerçekleştirilen Almanya genel seçimleri ile 2013 yılına kadar sürecek olan ikinci Merkel hükümeti dönemi başlamıştır. Bu dönemde Türkiye'nin başarılı ekonomi politikaları ve Ortadoğu'daki Arap Baharı ve Suriye krizi gibi gelişmelerde AB ile benzer politikalar izlemesi Türkiye-AB ilişkilerini olumlu etkilemiştir. Bunlara ek olarak Türk hükümeti tarafından Kürt sorununu çözmek için başlatılan siyasi girişimler Avrupa'da destek bulmuş ve olumlu adımlar olarak görülmüştür.⁶³ Bu dönemde Türkiye-AB tam üyelik müzakerelerinde 2009 yılı Haziran ve Aralık aylarında sırasıyla "Vergilendirme" ve "Çevre" olmak üzere iki fasıl açılmış ve bunları Haziran 2010'da açılan "Gıda Güvenliği, Veterinerlik ve Bitki Sağlığı" faslı izlemiştir.⁶⁴ Ancak AB'nin Türkiye'deki 2010 anayasa değişikliği sonrası yargı bağımsızlığı ve kuvvetler ayrılığına ilişkin eleştirileri ve bireysel hak ve özgürlüklerin ihlal edildiği iddiaları ilişkilerde gerginlikler yaşanmasına sebep olmuştur. Bunun bir sonucu olarak ise 2010 ve 2013 yılları arasında Türkiye ve AB arasındaki ilişkiler durma noktasına gelmiş ve hiç müzakere başlığı açılmamıştır⁶⁵ ancak 2012 yılında Türkiye'nin AB üyeliği açısından önemli bir gelişme yaşanmıştır. Merkel gibi Türkiye için AB üyeliği yerine imtiyazlı ortaklık fikrini destekleyen Fransa Cumhurbaşkanı Sarkozy'nin yerine François Hollande iktidara gelmiş ve bu durum Fransa'nın Türkiye'ye ve Türkiye'nin AB üyeliğine karşı tavrında değişiklik yaratmıştır. Fransa tarafından daha önce bloke konulan "Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu" başlıklı 22. fasıl üzerindeki bloke kaldırılmıştır. Şubat

⁶¹ Ibid.

⁶² "Outcome of negotiations on Turkey's accession to EU uncertain,".

⁶³ "Angela Merkel 16 yılda Türkiye'nin AB'yle ilişkilerinin seyrinde nasıl kritik rol oynadı?".

⁶⁴ "Katılım Müzakerelerinde Mevcut Durum," *Avrupa Birliği Başkanlığı*, Kasım 15, 2022, Erişim Tarihi Temmuz 21, 2023, https://www.ab.gov.tr/katilim-muzakerelerinde-mevcut-durum_65.html.

⁶⁵ "Angela Merkel 16 yılda Türkiye'nin AB'yle ilişkilerinin seyrinde nasıl kritik rol oynadı?".

2013’te Türkiye’ye gerçekleştireceği ziyaretin hemen öncesinde Merkel de kişisel şüpheleri olmasına rağmen faslın açılmasına ve Türkiye-AB katılım müzakerelerine ivme kazandırılmasına taraf olduğunu ifade etmiştir.⁶⁶ Bu açıklamadan yaklaşık dört ay sonra Haziran 2013’te Türkiye’de başlayan Gezi Parkı protestoları sırasında polisin protestoculara müdahalesi, yeni bir faslın açılması hususunda Merkel’in tavrını olumsuz yönde etkilemiştir. Merkel, Türkiye’nin kriterlerin çoğunu yerine getirmiş olmasına rağmen AB Zirvesi’nde üye ülke liderlerini faslın açılmasını Eylül 2013 sonrasına ertelemeye ikna etmiştir.⁶⁷ Bu gelişme aslında Almanya’nın Türkiye’nin AB üyelik süreci üzerindeki etkisini bir kez daha göstermiştir.

Türkiye’nin AB üyeliğine karşı olduğunu daha muhalefetteyken dile getiren Merkel’in fasılların açılmasını tamamen engellememesi ve kişisel şüphelerine rağmen müzakerelere ivme kazandırılmasını desteklemesinde ekonomik sebepler ve Suriye krizinden kaynaklanan güvenlik kaygıları belirleyici olmuştur. 2012 yılının dördüncü çeyreğinde yüzde 0,5 küçülen Alman ekonomisi, 2013 yılı ilk çeyreğinde sıfır büyüme kaydetmiştir.⁶⁸ Kriz döneminde Türkiye’nin Almanya için ekonomik önemi artmış ve Merkel iş dünyasından yöneticilerin de yer aldığı bir heyetle 24-25 Şubat 2013 tarihlerinde Türkiye’yi ziyaret etmiştir.⁶⁹ Merkel, Almanya’nın ekonomik çıkarları sebebiyle Türkiye katılım müzakerelerine dair daha yapıcı bir tavır sergilemiş ve Konsey’in onayıyla üç yılın ardından 5 Kasım 2013’te “Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu” faslı müzakereye açılmıştır.

Merkel Soğuk Savaş döneminde CDU’nun ve 1998-2005 yılları arasında ise Sosyal Demokratların yaptığı gibi Türkiye ile siyasi ilişkilerin ve işbirliğinin Almanya’nın çıkarları için önemli olduğu dönemlerde Türkiye’nin AB üyeliğine daha ılımlı yaklaşmış ve süreci desteklemiştir.⁷⁰ Örneğin Arap Baharı sonrası yaşanan siyasi, sosyal ve ekonomik sorunlar, terörle mücadele, göçmen krizi gibi konularda Türkiye’nin işbirliğine ihtiyaç duyan Almanya, 12 Mayıs 2013’te Ankara ile Türkiye’nin AB üyeliğinin her iki tarafa da fayda sağlayacağını vurgulayan Türkiye-Almanya Stratejik Diyalog Mekanizması’nı oluşturmuştur. Soğuk Savaş’ın bitiminden itibaren

⁶⁶ “Merkel Calls for Open-Ended Talks over Turkey’s EU Membership Bid,” *Euronews*, Şubat 24, 2013, Erişim Tarihi: Haziran 4, 2023, www.euronews.com/2013/02/24/merkel-calls-for-openended-talks-over-turkey-s-eu-membership-bid/.

⁶⁷ Öner, “Influential Internal and External Factors,” 114.

⁶⁸ Turhan, “Türkiye-Almanya Ekonomik ve Siyasi İlişkileri,” 62.

⁶⁹ Ibid.

⁷⁰ Ibid.

Türkiye'nin Avrupalılığını sorgulayan ve AB üyeliğine şiddetle karşı çıkan CDU'nun üyeleri de Türkiye'nin üyeliğini destekleyen açıklamalarda bulunmuşlardır. Örneğin o dönem Avrupa Komisyonu Enerji Komiseri de olan Günther Oettinger Türkiye'nin sürüncemede kalan ve ilerlemeyen katılım sürecini eleştirmiş ve Türkiye'nin bölgede yaşanan gelişmeler ve sorunlar sonrasında Avrupa için artan öneminden bahsetmiştir.⁷¹

2013'te Almanya'nın değişen yaklaşımı ve bir müzakere faslı açarak Türkiye'nin AB üyeliğine verdiği destek benzeri bir süreç 2015 yılında da yaşanmıştır. Yine rasyonel sebeplerle Merkel'in geleneksel Türkiye politikasında bir değişim yaşanmıştır ancak bu sefer değişimin ardında yatan faktör uluslararası alanda yaşanan gelişmeler olmuştur.⁷² Suriye'de yaşanan iç savaş ve bunun bir sonucu olarak Avrupa'nın karşı karşıya kaldığı sığınmacı sorunu hem AB'ye hem de özellikle Merkel'e Türkiye'nin stratejik önemini hatırlatmış, zira bu süreçte Almanya, yaşanan mülteci krizinden en çok etkilenen AB ülkelerinin başında gelmiştir. Almanya, sınırına ulaşan mültecileri AB'ye ilk giriş yaptıkları üye ülkeye geri gönderme hakkı olmasına rağmen uzun süre bu hakkını kullanmamıştır. Buna ek olarak Almanya güçlü ekonomisi sebebiyle sığınmacılar tarafından AB üyesi ülkeler arasında en çok tercih edilen üye ülke olmuş⁷³ ve 2015 yılında 1,1 milyon mülteci Almanya'ya giriş yapmıştır.⁷⁴ Mültecilerin Ege Denizi üzerinden Yunan adalarına oradan da Almanya ve diğer AB üyesi ülkelere ulaştıkları gerçeğinden hareketle, Almanya için mülteciler konusunda Türkiye ile işbirliği bir seçenekten çok bir zorunluluk halini almıştır. Bu bağlamda Merkel, Suriye krizi ve göç yönetiminin tartışıldığı ve bu konularda Türkiye gibi üçüncü ülkelerle işbirliğinin üzerinde durulduğu 16 Ekim 2015 tarihli Brüksel Zirvesi'nin ardından 18 Ekim 2015'te Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Ekim 2015'ten itibaren Türkiye ile yoğun bir diplomasi trafiği yürüten Merkel, Türkiye ve AB arasında "düzensiz göçü" engellemek amacıyla 2016 yılında imzalanan 18 Mart Mutabakatının da mimarı olmuştur. Mutabakatın imzalanma sürecinde Türkiye'yi ikna edebilmek için tam üyelik müzakerelerine ivme kazandırma sözü verilmiş ve bu bağlamda Merkel

⁷¹ "Türkiye'nin önünde diz çökecekler," *Deutsche Welle*. Şubat 20, 2013, Erişim Tarihi: Temmuz 8 2023, <https://www.dw.com/tr/t%C3%BCrkiyenin-%C3%B6n%C3%BCnde-diz-%C3%A7%C3%B6kecekler/a-16614672>.

⁷² Atak, "Helsinki Zirvesinden Günümüze, 117.

⁷³ "Sığınmacıların hedefi Almanya," *TRTHaber*, Mart 7, 2020, Erişim Tarihi: Haziran 29, 2023, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/siginmacilarin-hedefi-almanya-465472.html>.

⁷⁴ Turhan, "Türkiye-Almanya Ekonomik ve Siyasi İlişkileri," 68.

“Ekonomik ve Parasal Politika” başlıklı 17. faslın açılması için hazır olduklarını belirtmiş ve Aralık 2015 itibarıyla de fasıl açılmıştır.⁷⁵

Türkiye’nin AB üyeliğine başından beri karşı olan Merkel, Almanya’nın ulusal ve güvenlik çıkarları söz konusu olduğunda bu çıkarlar doğrultusunda bir strateji izlemiş ve Türkiye’yi mülteciler konusunda işbirliğine ikna edebilmek için Türkiye’nin AB üyelik sürecini bir koz olarak kullanmıştır. Aynı zamanda, yaşanan mülteci krizi ve sonrasında yürürlüğe giren 18 Mart Mutabakatı Türkiye’nin stratejik önemi nedeniyle hem Almanya hem de AB için bağların koparılmaması gereken bir ortak ülke olduğunu açıkça göstermiştir.⁷⁶ Bu sayede yaklaşık 2 yıllık bir aradan sonra doğrudan Almanya’nın desteğiyle ve sığınmacıların Türkiye’de tutulması karşılığında yeni bir fasıl açılmıştır. Görüldüğü gibi, Türkiye ve AB arasındaki müzakere süreci ivme kaybettiğinde bile taraflar arasındaki ilişkiyi etkileyen bölgesel ve uluslararası gelişmeler, ilişkilerin belli bir çizgide tutulması zorunluluğunu doğurmuş ve bu durum da Almanya’nın Türkiye’nin AB üyeliğine dair tavrını ve politikasını şekillendirmiştir.

B. 2016-2018 Dönemi:

Türk-Alman ilişkilerinde ve Türkiye’nin AB müzakere sürecine dair yaşanan olumlu gelişmelerin ardından 2016-2018 yılları arasında Türkiye ve Almanya arasında yaşanan ve özellikle 2017’de en üst seviyeye ulaşan gerilim ilişkilerde zor bir dönem yaşanmasına sebep olmuştur. Söz konusu dönemde Almanya’nın Ankara Büyükelçisi olarak görev yapan Martin Erdmann’ın "buzul çağı"⁷⁷ olarak adlandırdığı Türk-Alman ilişkilerinde yaşanan iki yıllık kriz dönemi, 2 Haziran 2016’da Alman Meclisi’nin 1915 olaylarını “soykırım” olarak nitelendiren “1915-1916 döneminde Ermenilere ve diğer Hristiyan azınlıklara dönük soykırımı hatırlama ve anma” başlıklı karar tasarısını kabul etmesiyle başlamıştır. Türkiye karara sert tepki göstermiş ve tasarıya tepki olarak Temmuz 2016’da Alman milletvekillerinin İncirlik Üssü ziyaretine izin verilmemiştir. Alman hükümetinin Meclis’in “soykırım” kararının bağlayıcı

⁷⁵ “Germany ready to support Turkey’s EU accession process, says Merkel,” *Deutsche Welle*. Ekim 18, 2015, Erişim Tarihi: Temmuz 10, 2023, <https://www.dw.com/en/germany-ready-to-support-turkeys-eu-accession-process-says-merkel/a-18789797>.

⁷⁶ Bekar, “Türkiye-Almanya İlişkileri.”

⁷⁷ “Angela Merkel 16 yılda Türkiye’nin AB’yle ilişkilerinin seyrinde nasıl kritik rol oynadı?”.

olmadığı yönündeki açıklamasıyla kriz kısmi de olsa aşılmış ve böylece bir grup Alman Meclisi Savunma Komisyonu üyesi Ekim 2016'da İncirlik Üssü'ndeki Alman askerlerini ziyaret edebilmiştir.⁷⁸

Türkiye tarafından 15 Temmuz 2016'daki darbe girişimiyle ilgili olarak aranan Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ) bağlantılı bazı askeri ve sivil personele Almanya tarafından iltica hakkı verilmesi, zaten gergin olan ilişkileri daha da kötüleştirmiş ve 2017 yılında yeni bir kriz yaşanmasına sebep olmuştur. Alman milletvekillerinin İncirlik Üssü'nü ziyaretine Türk hükümeti tarafından izin verilmemesi Alman Meclisi'nde görüşülmüş ve 21 Haziran 2017'de yapılan oylamada burada görev yapan Alman askerlerinin Ürdün'de bulunan bir üsse taşınması yönünde karar alınmıştır.⁷⁹ Bu süreçte Türkiye'de çeşitli suçlardan yargılanan Alman vatandaşları Türk-Alman ilişkilerinde yeni bir sorun kaynağı olmuştur. Die Welt gazetesinin Türkiye muhabiri Deniz Yücel'in "terör propagandası yapmak" ve "halkı kin ve düşmanlığa tahrik etmek" suçlamalarıyla 27 Şubat 2017 tarihinde Türkiye'de tutuklanması bu anlamda sembol dava haline gelmiştir. Angela Merkel Alman gazetecinin serbest bırakılması için Türk hükümetine bizzat çağrıda bulunmuştur ancak bu çağrı o dönem olumlu karşılık bulamamıştır. Ancak tutuklanmasından yaklaşık bir yıl sonra Şubat 2018'de serbest bırakılan Deniz Yücel Almanya'ya dönmüştür.⁸⁰

Türk-Alman ilişkilerinde asıl sarsıntı ise 16 Nisan 2017 tarihinde Türkiye'de gerçekleştirilen Anayasa değişikliği referandumu öncesi Türk bakanlar tarafından Almanya'da yapılmak istenen etkinliklerin iptal edilmesinin ardından yaşanmıştır. Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun uçuşuna izin verilmemesi ve bazı Türk bakanların Almanya'da gerçekleştirecekleri programlarının iptal edilmesi Türk hükümetinin sert tepkisine sebep olmuştur.⁸¹ Art arda yaşanan tüm bu sorunların ardından Alman Dışişleri Bakanı Sigmar Gabriel 20 Temmuz 2017 tarihinde bir açıklama yapmış ve Almanya'nın Türkiye'ye yeterince sabır gösterdiğini ve bundan sonra Türkiye'ye yönelik seyahat bilgilerini sertleştirerek ve Hermes

⁷⁸ "Türk-Alman ilişkilerinin son iki yılı," *Deutsche Welle*, Ocak 6, 2018, Erişim Tarihi: Mayıs 24, 2023, <https://www.dw.com/tr/t%C3%BCrk-alman-ili%C5%9Fkilerinin-son-iki-y%C4%B1l%C4%B1/a-42047023>.

⁷⁹ Ibid.

⁸⁰ "Angela Merkel 16 yılda Türkiye'nin AB'yle ilişkilerinin seyrinde nasıl kritik rol oynadı?"

⁸¹ Ibid.

kredi ve ihracat kredilerini gözden geçirerek Almanya’nın Türkiye politikasını yeniden şekillendireceklerini söylemiştir.⁸²

İkili ilişkilerde yaşanan siyasi sorunlar Türkiye’nin müzakere sürecine de yansımış ve Almanya’nın bu konuda sert ve olumsuz bir tutum takınmasına sebep olmuştur.⁸³ Almanya Başbakanı Angela Merkel, 24 Eylül 2017 tarihinde gerçekleştirilen seçimler öncesi rakibi ve SPD’nin başbakan adayı Martin Schulz ile birlikte katıldıkları televizyon programında “Türkiye, hiçbir zaman AB üyesi olmamalı. AB’deki meslektaşlarım ile konuşup üyelik müzakerelerinin sona ermesi için ortak bir pozisyona ulaşabilecek miyiz bakacağım”⁸⁴ sözleriyle, hem Türkiye’nin AB üyeliğine karşıtlığını yinelemiş hem de bu konuda diğer AB üyesi ülkelerin desteğini almaya çalışmıştır. Burada dikkat çeken bir başka nokta ise Türkiye’nin AB üyeliğine karşı daha olumlu bir tavır sergileyen SPD liderinin de Merkel ile benzer bir tutum sergilemesi ve Türkiye’nin tam üyeliği yerine imtiyazlı ortaklık seçeneğini destekleyeceklerini belirtmesidir. Görüldüğü gibi, Türkiye’nin AB üyeliği Almanya federal seçimlerinde hem CDU hem de SPD tarafından seçim malzemesi yapılmış ve her iki partide seçim süreci boyunca üyelik karşıtı bir tavır göstermişlerdir. 2017 seçimleri sonrası bir koalisyon hükümeti kuran CDU ve SPD koalisyon protokolünde iki ülke arasında önemli bir müttefiklik ilişkisi olduğu söylenmiş ancak demokrasi ve hukukun üstünlüğü gibi konularda Türkiye’de yaşanan gerileme nedeniyle Türkiye ile AB arasında yeni bir faslın açılmaması ve açılan fasılların da kapatılmaması gerektiği yer almıştır.⁸⁵ Bu durum, Almanya’nın Türkiye’nin üyeliğine dair karşıtlığının Merkel’in tutumundan çok Türkiye-Almanya ilişkilerinin içinde bulunduğu sorunlu dönemin bir sonucu olduğunu⁸⁶ ve Türkiye ve Almanya arasında yaşanan ikili krizin Türkiye-AB ilişkilerine ve müzakere sürecine de olumsuz yansıdığını göstermiştir.

Seçimden sonra ise iki ülke liderleri arasındaki görüşmeler ve karşılıklı ziyaretler artmıştır. 27-29 Eylül 2018 tarihleri arasında Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan Almanya’yı ziyaret etmiş ve yaklaşık bir ay sonra ise Angela Merkel Türkiye, Almanya, Fransa ve Rusya’nın yer

⁸² “Türk-Alman ilişkilerinin son iki yılı,”

⁸³ Atak, “Helsinki Zirvesinden Günümüze, 118.

⁸⁴ “Merkel: Türkiye AB’ye üye olmamalı,” BBC, Eylül 4, 2017, Erişim Tarihi: Haziran 12, 2023, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-41144039>.

⁸⁵ Özgür Ü. Eriş, “Almanya’daki Seçimlerden Sonra Türkiye-Almanya İlişkisi.” *EURO Politika, Popülizmle Dönüşen Avrupa ve Türkiye AB İlişkilerinin Geleceği*, (2018): 197-198.

⁸⁶ Bekar, “Türkiye-Almanya İlişkileri,” 143.

aldığı ve Suriye konusunun tartışıldığı zirveye katılmak için İstanbul'a gelmiştir ancak bu karşılıklı ziyaretler taraflarca farklı görülmüş ve yorumlanmıştır. Türk tarafı ziyaretlerin ilişkiler üzerindeki etkisi konusunda daha iyimserken ve Türkiye-Almanya ilişkilerinin gerçek anlamda normalleştiği yönünde açıklamalar yaparken⁸⁷ Alman siyasetçiler bu duruma daha şüpheli yaklaşmıştır. Kamuoyu önünde yeni tartışma ve krizlerden kaçınan ve Türk hükümeti ile aralarındaki sorunu diyalog yoluyla ve kapalı kapılar ardında çözme yoluna giden Merkel hükümeti, her ne kadar Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Almanya ziyaretinin son yıllarda oldukça gergin seyreden Türk-Alman ilişkilerini yumuşatıcı etkisi olduğunu düşünse de yaşanan temel sorunları aşma konusunda yeterli bulmamıştır. Türkiye'de tutuklu Alman vatandaşlarının varlığı ve Merkel'in Ankara'ya yaptığı demokrasi ve hukuk çağrılarının karşılık bulmadığının düşünülmesi ve bunun sonucu olarak Merkel'in iç siyasette Türkiye'ye karşı yumuşak bir politika izlemekle suçlanması Merkel hükümeti için ilişkileri normalleştirmeyi zorlaştırmıştır.⁸⁸ Almanya açısından ikili ilişkilerin tam olarak normalleşmemesi Türkiye-AB ilişkilerine de doğrudan yansımıştır. Örneğin Türk Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, Eylül 2018'deki Türkiye'yi ziyareti sırasında Almanya Dışişleri Bakanı Heiko Maas'a Türkiye-AB ilişkilerini düzeltme çağrısında bulunmuş ancak Maas Türkiye'de tutuklu bulunan elli Alman vatandaşı serbest bırakılmadığı sürece bunun gerçekleşmeyeceğini söylemiştir.⁸⁹ Bu açıklama, Türkiye-AB ilişkilerinin bir anlamda Türkiye-Almanya ilişkilerine bağlı olduğunu göstermiştir.

C. 2019-2021 Dönemi

2018 ve 2019 başında Türkiye, Almanya ile arasındaki gerilimli dönemi yavaş yavaş aşmış ancak bu sefer de GKRY ve Yunanistan ile Doğu

⁸⁷ "Büyükelçi Faruk Kaymakçı: Türkiye-Almanya ilişkileri normalleşti," *Karar*, Eylül 9, 2019, Erişim Tarihi: Temmuz 16, 2023, <https://www.karar.com/buyukelci-faruk-kaymakci-turkiye-almanya-iliskileri-normallesti-1319304>.

⁸⁸ Değer Akal, "2019: Türkiye-Almanya ilişkilerinin zor yılı," *Deutsche Welle*, Ocak 1, 2019, Erişim Tarihi: Temmuz 3, 2023, <https://www.dw.com/tr/2019-t%C3%BCrkiye-almanya-ili%C5%9Fkilerinin-zor-y%C4%B1%C4%B1/a-46886853>.

⁸⁹ "Almanya'dan Türkiye'ye AB'yle normalleşme şartı," *Gazete Duvar*, Ağustos 31, 2018, Erişim Tarihi: Temmuz 4, 2023, <https://www.gazeteduvar.com.tr/dunya/2018/08/31/almanyadan-turkiyeye-normallesme-sarti>.

Akdeniz’de yaşadığı sorunlar Türkiye-AB ilişkilerine yansımıştır. Doğu Akdeniz’de Türkiye ve GKRY-Yunanistan arasında yaşanan deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına dair sorunda koşulsuz bir şekilde üye ülkelerinin tezlerini destekleyen AB, Türkiye tarafından kendi kıta sahanlığı olarak ilan edilen ancak GKRY ve Yunanistan’ın da hak iddia ettiği bölgelerde yaptığı faaliyetleri üye ülkelerinin egemenlik haklarının ihlal edildiği şeklinde yorumlamıştır.⁹⁰ AB, Türkiye’nin tartışmalı alanlardaki faaliyetlerini durdurmak için Türkiye’ye yaptırım uygulamaya da karar vermiştir. Temmuz 2019’da alınan yaptırım kararına göre AB tarafından 2020 yılında Türkiye’ye sağlanacak katılım öncesi mali yardımlarda kesinti yapılması ve taraflar arasında süren Kapsamlı Havacılık Anlaşması müzakerelerinin de askıya alınması kararlaştırılmıştır. Bunlara ek olarak Avrupa Yatırım Bankası tarafından Türkiye’ye verilecek kredi desteğinin tekrar değerlendirilmesi yönünde karar alınmıştır.⁹¹ 14 Ekim 2019 tarihinde ise AB “Doğu Akdeniz’de yasadışı sondajlarına karşılık hedefli yaptırımlar” kapsamında Türkiye’deki kişilere, sorumlu şirketlere ve kurumlara yaptırım uygulama kararı almıştır.⁹² AB’nin yaptırım kararları Türkiye’nin tepkisini çekmiş ve Türkiye-AB gerginliğine dönüşmüştür. Bu kararlara cevaben Türkiye Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılan açıklamada, AB’nin “Türkiye’nin ve Kıbrıs Türklerinin meşru haklarını yok sayması ve Rum/Yunan ikilisinin maksimalist iddialarının ve politikalarının esiri olması esef vericidir”⁹³ sözleri ile AB’nin taraflı tutumu eleştirilmiştir.

Bu süreçte Merkel yönetimi her ne kadar AB üyesi GKRY ve Yunanistan’ın tarafında yer alsada da, 2020’nin ikinci yarısında dönem başkanı olan Almanya Türkiye-AB geriliminin daha da artmasını engellemek için çaba harcamıştır.⁹⁴ Merkel, Temmuz 2020’de Almanya AB dönem başkanırken yaptığı bir basın toplantısında, AB üyesi ülkelerin Yunanistan’ın yanında yer alması ve haklı olduğu noktalarda gerekli desteği vermeleri gerektiğini

⁹⁰ Ayaz Avan, “Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Sorunu,” 104.

⁹¹ Ibid., 106.

⁹² Sezin Öney, “AB yaptırımları: Aba altından sopaya devam,” *Gazete Duvar*, Aralık 11, 2020, Erişim Tarihi: Temmuz 12, 2023, <https://www.gazeteduvar.com.tr/ab-yaptirimlari-aba-altindan-sopaya-devam-makale-1506980>.

⁹³ “Doğu Akdeniz’deki Sondaj Faaliyetlerimiz Nedeniyle Avrupa Birliği’nin Aldığı Yaptırım Kararına İlişkin Listenin Onaylanması Hk.,” *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*, Şubat 28, 2020, Erişim Tarihi: Temmuz 12, 2023, https://www.mfa.gov.tr/no_58_-dogu-akdeniz-sondaj-faaliyetlerimiz-hk.tr.mfa.

⁹⁴ “Angela Merkel 16 yılda Türkiye’nin AB’yle ilişkilerinin seyrinde nasıl kritik rol oynadı?”.

vurgulayarak siyaseten Yunanistan'ın yanında yer aldıklarını göstermiştir.⁹⁵ Ancak Merkel taraflar arasındaki gerilimin tırmanmasından da endişe etmiş ve bunun için her iki tarafla da görüşmelerin sürmesi ve diyalog kanallarının açık tutulması gerektiğini vurgulamıştır.⁹⁶

Bir yandan Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Erdoğan ile temas içinde olan Merkel, bir yandan da sert bir tutum içerisinde olan AB ve bazı AB üyesi ülkelerin tepkilerini kontrol altında tutmaya çabalamış ve ilişkilerde onarılamaz yaralar açabilecek kararların önüne geçmeye çalışmıştır.⁹⁷ Örneğin, 1-2 Ekim 2020 tarihlerinden düzenlenen ve toplantıların bir bölümünün tamamen "Doğu Akdeniz ve Türkiye ile ilişkiler" ayrıldığı AB Zirvesi'nde Fransa'nın da desteğini alan Yunanistan, Türkiye aleyhine yaptırım kararı alınması için çabalamıştır. Bu süreçte Almanya Başbakanı Angela Merkel ve Dışişleri Bakanı Heiko Maas ise yoğun ama sessiz bir diplomasi izlemiş⁹⁸ ve Zirve'de Türkiye'ye yönelik yaptırım kararlarının alınmaması için çaba sarf etmiş ve Türkiye'ye yönelik sert yaptırımları da desteklememişlerdir.⁹⁹

AB dönem başkanlığı süresince Almanya, Türkiye ve Yunanistan arasında bir arabulucu rolü oynamaya çalışmıştır. Merkel'in bu çabasının ardındaki öncelikli neden, mülteci sorunu ile baş edebilmek için Türkiye ile işbirliği yapma zorunluluğunun farkında olmasıdır.¹⁰⁰ Başka bir deyişle, hem

⁹⁵ "Merkel Doğu Akdeniz ile ilgili konuştu: Yunanistan'ın haklarını ciddiye almak görevimiz," *Euronews*, Ağustos 28, 2010, Erişim Tarihi: Haziran 24, 2023, <https://tr.euronews.com/2020/08/28/merkel-dogu-akdeniz-ile-ilgili-konustu-yunanistan-n-haklar-n-ciddiye-almak-gorevimiz>.

⁹⁶ Cem Dalaman, "Merkel: "AB Yunanistan'la Dayanışma Göstermek Durumunda",," *Voa*, Ağustos 28, 2020, Erişim Tarihi: Haziran 24, 2023, <https://www.voaturkce.com/a/merkel-ab-ulkeleri-yunanistan-la-dayanisma-gostermek-durumunda/5561581.html>.

⁹⁷ "Angela Merkel 16 yılda Türkiye'nin AB'yle ilişkilerinin seyrinde nasıl kritik rol oynadı?,"

⁹⁸ "Doğu Akdeniz'de önemli aktörler kim, hangi stratejileri izliyorlar?" *BBC*, Eylül 7, 2020, Erişim Tarihi: Temmuz 2, 2023, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54057801>.

⁹⁹ Nikolaos Stelya, "Merkel'den yeni Doğu Akdeniz planı," *Gazete Duvar*, Eylül 18, 2020, Erişim Tarihi: Temmuz 13, 2023, <https://www.gazeteduvar.com.tr/dunya/2020/09/18/merkelden-yeni-dogu-akdeniz-plani>.

¹⁰⁰ Filiz Cicioğlu, "AB'nin Doğu Akdeniz politikasında Alman arabuluculuğu," *Anadolu Ajansı*, Ağustos 20, 2020, Erişim Tarihi: Haziran 22, 2023,

Almanya’nın hem de AB’nin mülteci sorunu ile baş edebilmesinde kilit rol oynadığını düşündüğü Türkiye’yi gözden çıkaramayan Merkel, Türkiye-AB ilişkilerini olumsuz etkileyebileceğine ve mülteciler konusundaki işbirliğine zarar vereceğini düşündüğü Türkiye-Yunanistan gerilimini azaltmak istemiştir. Merkel’in arabuluculuğu sonucu Türkiye tarafından Doğu Akdeniz’deki Türk araştırma gemileri geri çekilmiş ve Ankara ve Atina arasında bir diyalog süreci başlamıştır.¹⁰¹ Mart 2021’de gerçekleştirilen AB Zirvesi öncesi yaptığı açıklamalarda Merkel buna değinmiş ve Türkiye’nin Doğu Akdeniz’de gerilimi düşürmek için çaba göstermesinin ve Yunanistan ile diyalog sürecini yeniden başlatmasının olumlu gelişmeler olduğunu vurgulamıştır. AB için Türkiye ile işbirliğinin ve diyalogun önemine vurgu yapan Merkel’in, Türkiye’nin AB adaylığına hiç değinmeden Türkiye için “stratejik önem taşıyan komşu” tanımlaması, Merkel’in Türkiye’nin AB üyeliğine dair geleneksel tavrında bir değişiklik olmadığını göstermiştir. Türkiye’nin yalnızca bir NATO üyesi ve müttefik olmadığını, aynı zamanda AB’nin ikinci en yüksek nüfuslu komşu ülkesi olduğunu ve AB için stratejik bir önem taşıdığını vurgulamıştır.¹⁰² Zirve sonrası yaptığı açıklamada da sarfettiği "mevcut fikir ayrılıkları bakımından, kısmen derin fikir ayrılıkları olmasına rağmen konuşmamak bir yanıt değildir" sözleriyle Türkiye ve AB arasında temasın ve diyalogun sürdürülmesi gerekliliğini vurgulamıştır.¹⁰³

Merkel Eylül 2021’de görevi bırakmadan önce Temmuz 2021’de düzenlediği basın toplantısında da Türkiye’nin AB üyeliğine dair geleneksel olumsuz tavrını yinelemiş ve Türkiye’nin AB üyeliğine dair düşüncesinin on altı yıllık iktidarı boyunca değişmediğini göstermiştir. Öte yandan, Türkiye’nin tam üyeliğine karşıtlığını bir kez daha ifade eden Merkel, Türkiye ile yakın ilişkiler kurulması gerektiğini vurgulayarak, Türkiye’yi Almanya’nın ve AB’nin çıkarları dolayısıyla Birliğin dışına itilmemesi ve

<https://www.aa.com.tr/tr/analiz/ab-nin-dogu-akdeniz-politikasinda-alman-arabuluculugu/1953545>.

¹⁰¹ “Angela Merkel 16 yılda Türkiye’nin AB’yle ilişkilerinin seyrinde nasıl kritik rol oynadı?”.

¹⁰² “Merkel hem eleştirdi hem iş birliğini savundu,” *Deutsche Welle*, Mart 25, 2021, Erişim Tarihi: Haziran 1, 2023, <https://www.dw.com/tr/merkel-t%C3%BCrkiye-ile-diyalog-ve-i%C5%9F-birli%C4%9Fini-savundu/a-56985726>.

¹⁰³ “Merkel: Konuşmamak çözüm değil,” *Deutsche Welle*, Mart 26, 2021, Erişim Tarihi: Haziran 1, 2023, <https://www.dw.com/tr/merkelden-t%C3%BCrkiye-a%C3%A7%C4%B1klamas%C4%B1-konu%C5%9Fmamak-%C3%A7%C3%B6z%C3%BCm-de%C4%9Fil/a-57009793>.

yörüngede tutulması gereken stratejik bir komşu ülke olarak gördüğünü göstermiştir.¹⁰⁴

Sonuç

Türkiye'nin bugünkü AB'nin bir parçası olma isteği AET'nin kuruluşu ile başlamıştır. 1959'da başlayan ve bugün 2023 yılı itibariyle halen devam eden bu süreçte zaman içerisinde Türkiye-AET/AB ilişkilerinde pek çok iniş ve çıkış yaşanmıştır. 1999 yılından beri aday ülke olan ve son on sekiz yıldır üyelik müzakerelerini sürdüren Türkiye için müzakere sürecinin çok da kolay ve istenildiği gibi ilerlemediğini söylemek yanlış olmayacaktır. AB üyesi olmak isteyen her ülke siyasi ve ekonomik kriterler ve topluluk mevzuatına uyumu kapsayan Kopenhag kriterlerini yerine getirmek zorundadır. Aday ülkeler tarafından kriterlerin ne derecede sağlandığı Avrupa Komisyonu tarafından denetlenmektedir. Tüm politika alanlarına ilişkin müzakereler tamamlandığında üyeliğe ilişkin ayrıntılı hüküm ve koşulları içeren katılım anlaşması imzalanır. Katılım anlaşması ancak Parlamentonun onayı ve Konseyin oybirliğiyle onaylanmasından sonra imzalanabilir. Daha sonra hem aday ülke hem de her bir AB ülkesi tarafından parlamento oylaması veya referandum gibi kendi anayasal kurallarına göre onaylanır. Bu durum, yeni bir ülkenin AB'ye katılımını AB üyesi devletlerin onayına bağlı kılmıştır. Bu çalışmada AB üyesi olan Almanya'nın, 2005-2021 yılları arasında Angela Merkel'in başbakanlığı süresince Türkiye'nin üyelik sürecine yaklaşımı ve müzakere sürecine etkisi tartışılmıştır.

Soğuk Savaş döneminde Almanya, ortak bir tehdidin varlığı ve Türkiye'nin Sovyetler Birliği'ne karşı Batı Bloğundaki stratejik rolü gibi rasyonel gerekçelerle, Türkiye'nin siyasi ve ekonomik yetersizliklerini dile getirmekten kaçınmış ve genel olarak Türkiye'nin AET üyeliğine dair destekleyici bir tavır sergilemiştir. Soğuk Savaş'ın bitimiyle AB içinde gücünü artıran Almanya'nın, Türkiye'nin AB üyeliğindeki etkisi de artmış ve daha görünür hale gelmiştir. Bu durum, Türkiye'nin adaylığının ve üyelik müzakerelerine başlamasının tartışıldığı AB Zirvelerinde net bir şekilde görülmüştür. Bu Zirvelerde Türkiye'nin üyelik sürecine dair AB tarafından alınan kararlar, Almanya'nın tutumu ile aynı çizgide olmuş ve Türkiye'nin AB üyelik sürecinde Almanya'nın desteğini almanın ne denli önemli olduğunu göstermiştir.

¹⁰⁴ Ibid.

Türkiye’nin AB üyeliğine dair alınan kararlarda böylesine etkin olan Almanya’da 2005 yılında yaşanan iktidar değişikliği ve daha muhalefetteyken Türkiye’nin AB üyeliğine dair ortaya koyduğu olumsuz tavır ile bilinen Angela Merkel’in Almanya başbakanı olması, aynı dönemde başlayan Türkiye’nin müzakere sürecini doğrudan etkilemiştir. Merkel on altı yıllık iktidarı boyunca Türkiye’nin AB’ye tam üyeliğinin mümkün olmadığını, sürecin tam üyelik yerine imtiyazlı ortaklık çerçevesinde yürütülmesi gerektiğini ve Türkiye için sürecin açık uçlu olduğunu sık sık dile getirmiştir. İnşili çıkışlı Türkiye-Almanya ilişkilerinin yaşandığı 2005-2015 döneminde Merkel imtiyazlı ortaklık fikrinde ısrarcı olsa da fasılların açılmasını doğrudan engellememiştir. Bu tutumunu ahde vefa ilkesiyle açıklasa da buradaki asıl sebep, Türkiye’nin üyeliğine dair karışıklığını GKRY ve Fransa gibi üye ülkelerinin sert politikalarının arkasına saklayabilmesi ve müzakere sürecini tıkayan AB üyesi olarak görülmenin Türk-Alman ilişkilerine ve Almanya’nın çıkarlarına vereceği zarara dair kaygısı olmuştur.

Merkel yönetimi Türkiye’nin üyeliğine karşı çıksa da müzakere sürecini Türkiye’yi ödüllendirmek ve cezalandırmak için de sıkça kullanmıştır. Örneğin ikinci Merkel hükümeti döneminde Türkiye’nin Arap Baharı ve Suriye Krizi’ne dair AB’ninki ile paralel politikası ve Kürt sorununu siyasi yollarla çözme çabası Avrupa’da ve Almanya’da destek bulmuş ve art arda üç yeni fasıl açılmıştır. Ancak Haziran 2013’te Türkiye’de polislin Gezi Parkı protestolarında eylemcilere yönelik tavrı iki ülke arasında kriz yaratmış ve Merkel Türkiye’nin kriterlerini sağlamış olduğu bir faslın açılışını diğer üye ülke liderlerini ikna ederek erteletmiştir. Yine ekonomik kriz dönemlerinde ve Almanya’nın güvenliğine dair kaygıların arttığı zamanlarda, Merkel’in Türkiye’nin AB üyeliğine dair tavrında yumuşama yaşanmıştır. 2013 yılında Alman ekonomisi beklenen büyümeyi yakalayamadığında ve 2015 yılında Avrupa ve Almanya sığınmacı sorunu ile karşılaştığında Türkiye’nin işbirliğine ihtiyaç duyan Merkel yönetimi, Türkiye’den bu desteği alabilmek için yeni fasıllar açılmasını desteklemiş ve Türkiye’nin müzakere sürecini bir koz olarak kullanmıştır.

2016-2018 döneminde Türk-Alman ilişkilerinde art arda yaşanan krizler de Almanya’nın AB içindeki ve Türkiye’nin üyelik sürecindeki önemli etkisi sebebiyle müzakere sürecine yansımıştır. İlişkilerdeki en gergin döneme denk gelen 2017 Almanya federal seçimleri öncesi Merkel, Türkiye’nin hiçbir zaman AB’ye tam üye olmaması gerektiğini söylemiş ve diğer AB üyesi ülkelere Türkiye ile müzakereleri bitirme yönünde çağrıda bulunmuştur. Bu durum Türkiye-AB ilişkilerinin ve üyelik sürecinin Türk-Alman ilişkileri ile doğrudan bağlantılı olduğunu ve ikili ilişkilerde yaşanan sorunların

Türkiye'nin müzakere sürecine olumsuz yansıdığını bir kez daha açıkça göstermiştir.

Ulusal çıkarları devletlerin dış politika kararlarının altında yatan temel itici güç olarak gören realistlerin söylediği gibi Alman ulusal çıkarları, Merkel yönetiminin Türkiye'ye ve AB üyelik sürecine dair politikasında ve kararlarında belirleyici unsur olmuştur. Merkel yönetimi, Türkiye'nin Almanya'nın çıkarları için önemi arttığında ve Ankara, Almanya'nın ve AB'nin politikaları ile uyumlu politikalar izlediğinde yeni fasıllar açarak, hem Türkiye ile iyi ilişkiler geliştirmeye çalışmış hem de bir anlamda Türkiye'yi ödüllendirmiştir. Türk-Alman ilişkilerinde yaşanan sorunlarda ise müzakereleri sonlandırmayı Türkiye'ye karşı bir tehdit unsuru olarak kullanmıştır. Ancak hem Almanya hem de AB güvenliği için önemli bir sorun olarak gördüğü mülteci krizi sebebiyle Türkiye ile işbirliği ve müzakereye muhtaç konumda olan Merkel, Türkiye'yi hiçbir zaman tam olarak gözden çıkaramamış ve hatta Türkiye-AB ilişkilerini ciddi anlamda tehdit eden sorunlarda dengeleyici bir rol oynayarak Türkiye-AB işbirliğinin devam etmesi için yoğun çaba göstermiştir. Örneğin 2019 yılında Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin GKRY ve Yunanistan ile arasındaki anlaşmazlıklar AB ile ilişkilerini olumsuz etkilediğinde ve hatta kopma noktasına getirdiğinde Merkel rasyonel hareket etmiş ve arabulucu rolü oynayarak tarafları yatıştırma ve ilişkilerin kopmasını önlemeye çalışmıştır. Sonuç olarak, Merkel yönetimi, bir yandan Türkiye'nin AB üyeliğine karşı çıkarken bir yandan da Türk-Alman ilişkilerinin gidişatına göre yeni fasılların açılışını Türkiye'ye karşı havuç ve sopa olarak kullanmış ve ilişkilerde yaşanan kriz zamanlarında müzakere sürecini sonlandırmayı dile getirse de fiiliyatta Türkiye'nin AB üyelik sürecinin dışına itilmesini rasyonel gerekçelerle göze alamamıştır.

Kaynakça

- Akal, Değer. "2019: Türkiye-Almanya ilişkilerinin zor yılı." Deutsche Welle, Ocak 1, 2019, Erişim Tarihi: Temmuz 3, 2023. <https://www.dw.com/tr/2019-t%C3%BCrkiye-almanya-ili%C5%9Fkilerinin-zor-y%C4%B1%C4%B1/a-46886853>.
- Akçay, Ekrem Y. "Türkiye-AB İlişkileri ve 'İmtiyazlı Ortaklık' Meselesi". Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi, 3, no 5, (2016): 11-30.
- "Almanya'da Türkiye'nin AB üyeliği tartışması." Deutsche Welle, Temmuz 22, 2016. Erişim Tarihi: Haziran 24, 2023. <https://www.dw.com/tr/almanyada->

t%C3%BCrkiyenin-ab-%C3%BCyeli%C4%9Fi-tart%C4%B1%C5%9Fmas%C4%B1/a-19420039.

“Almanya'dan Türkiye'ye AB'yle normalleşme şartı.” Gazete Duvar, Ağustos 31, 2018. Erişim Tarihi: Temmuz 4, 2023. <https://www.gazeteduvar.com.tr/dunya/2018/08/31/almanyadan-turkiyeye-normallesme-sarti>.

“Angela Merkel 16 yılda Türkiye'nin AB'yle ilişkilerinin seyrinde nasıl kritik rol oynadı?” BBC, Ekim 16, 2021. Erişim Tarihi: Temmuz 8, 2023 <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-58675387>.

Atak, Yusuf G. “Helsinki Zirvesinden Günümüze Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Üyelik Sürecinde Almanya Etkeni.” İçinde Prof. Dr. Beril DEDEOĞLU'na Armağan, editörler Füsun Türkmen, Ali F. Demir, 89-126. İstanbul: Galatasaray Üniversitesi Yayınları, 2021.

Ayaz Avan, Esengül. “Turkey's security understanding and its relation with the European Union in the 1990s.” Turkish Studies 18, no 3 (2017): 459–481.

Ayaz Avan, Esengül. “Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Sorunu: Türkiye'nin Politikası ve AB'nin Yaklaşımı.” Avrasya Etüdleri 58, no 2 (2020): 87-112.

Baykal, Senem ve Arat, Tuğrul. “AB'yle İlişkiler.” içinde Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, 1980-2001, editör Baskın Oran, 326-365. İstanbul: İletişim Yayınları, 2010.

Bekar, Nurgül. “Merkel Döneminde Türkiye-Almanya İlişkileri 2005-2020.” Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 9, no 17 (2020): 129-149.

“Büyükelçi Faruk Kaymakçı: Türkiye-Almanya ilişkileri normalleşti”. Karar, Eylül 9, 2019. Erişim Tarihi: Temmuz 16, 2023. <https://www.karar.com/buyukelci-faruk-kaymakci-turkiye-almanya-iliskileri-normallesti-1319304>.

Cicioğlu, Filiz. “AB'nin Doğu Akdeniz politikasında Alman arabuluculuğu.” Anadolu Ajansı, Ağustos 20, 2020. Erişim Tarihi: Haziran 22, 2023. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/ab-nin-dogu-akdeniz-politikasinda-alman-arabuluculugu/1953545>.

Dalaman, Cem. “Merkel: "AB Yunanistan'la Dayanışma Göstermek Durumunda".” Voa, Ağustos 28, 2020. Erişim Tarihi: Haziran 24, 2023. <https://www.voaturkce.com/a/merkel-ab-ulkeleri-yunanistan-la-dayanisma-gostermek-durumunda/5561581.html>.

“Demography 2023 edition.” Eurostat, Erişim Tarihi: Ekim 31, 2023. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/interactive-publications/demography-2023>.

- Dilbirliği, Muhterem. “Avrupa Birliği’nin Suriye ve terör açmazı.” Anadolu Ajansı, Ekim 23, 2019. Erişim Tarihi: Haziran 4, 2023. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/avrupa-birligi-nin-suriye-ve-teror-acmazi/1623984>.
- “Doğu Akdeniz’de önemli aktörler kim, hangi stratejileri izliyorlar?” BBC, Eylül 7, 2020. Erişim Tarihi: Temmuz 2, 2023. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54057801>.
- “Doğu Akdeniz’deki Sondaj Faaliyetlerimiz Nedeniyle Avrupa Birliği’nin Aldığı Yaptırım Kararına İlişkin Listenin Onaylanması Hk.” Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, Şubat 28, 2020. Erişim Tarihi: Temmuz 12, 2023. https://www.mfa.gov.tr/no_58_-dogu-akdeniz-sondaj-faaliyetlerimiz-hk.tr.mfa.
- Donnelly, Jack. *Realism and International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.
- Ercan, Murat. “15 Temmuz Sonrası Türkiye –AB İlişkileri; İlişkilerin Gelecek Öngörüsü.” *Akademik Bakış*, no 63, (2017): 14-28.
- Erhan, Çağrı ve Tuğrul Arat. “AET’yle İlişkiler.” içinde *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, 1918-1980*, editör Baskın Oran, 808-853. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.
- Eriş, Özgür Ü. “Almanya’daki Seçimlerden Sonra Türkiye-Almanya İlişkisi.” *EURO Politika, Popülizmle Dönüşen Avrupa ve Türkiye AB İlişkilerinin Geleceği*, (2018): 195-200.
- Fischer, Joschka. “Turkey’s European Perspective: The German View.” *Turkish Policy Quarterly* 3, no 3 (2004): 1-6.
- “GDP Ranked by Country 2023.” *World Population Review*, Erişim Tarihi: Ekim 31, 2023. <https://worldpopulationreview.com/countries/by-gdp>.
- “Germany ready to support Turkey’s EU accession process, says Merkel.” *Deutsche Welle*. Ekim 18, 2015. Erişim Tarihi: Temmuz 10, 2023. <https://www.dw.com/en/germany-ready-to-support-turkeys-eu-accession-process-says-merkel/a-18789797>.
- “Katılım Müzakerelerinde Mevcut Durum.” *Avrupa Birliği Başkanlığı*, Kasım 15, 2022. Erişim Tarihi: Temmuz 21, 2023. https://www.ab.gov.tr/katilim-muzakerelerinde-mevcut-durum_65.html.
- “Merkel Calls for Open-Ended Talks over Turkey’s EU Membership Bid.” *Euronews*, Şubat 24, 2013. Erişim Tarihi: Haziran 4, 2023. www.euronews.com/2013/02/24/merkel-calls-for-openended-talks-over-turkey-s-eu-membership-bid/.

- “Merkel Doğu Akdeniz ile ilgili konuştu: Yunanistan'ın haklarını ciddiye almak görevimiz.” Euronews, Ağustos 28, 2010. Erişim Tarihi: Haziran 24, 2023. <https://tr.euronews.com/2020/08/28/merkel-dogu-akdeniz-ile-ilgili-konustu-yunanistan-n-haklar-n-ciddiye-almak-gorevimiz>.
- “Merkel hem eleştirdi hem iş birliğini savundu.” Deutsche Welle, Mart 25, 2021. Erişim Tarihi: Haziran 1, 2023. <https://www.dw.com/tr/merkel-t%C3%BCrkiye-ile-diyalog-ve-i%C5%9F-birli%C4%9Fini-savundu/a-56985726>.
- “Merkel: Konuşmamak çözüm değil.” Deutsche Welle, Mart 26, 2021. Erişim Tarihi: Haziran 1, 2023. <https://www.dw.com/tr/merkelden-t%C3%BCrkiye-a%C3%A7%C4%B1klamas%C4%B1-konu%C5%9Fmamak-%C3%A7%C3%B6z%C3%BCm-de%C4%9Fil/a-57009793>.
- “Merkel: Türkiye AB'ye üye olmamalı.” BBC, Eylül 4, 2017. Erişim Tarihi: Haziran 12, 2023. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-41144039>.
- “Ortaklıktan Adaylığa: 1963-1999 Dönemi.” İktisadi Kalkınma Vakfı, Erişim Tarihi: Ekim 27, 2023. https://www.ikv.org.tr/ikv.asp?ust_id=36&id=445.
- “Outcome of negotiations on Turkey's accession to EU uncertain.” The Federal Chancellor. Ekim 6, 2006. Erişim Tarihi: Haziran 28, 2023. <https://www.bundeskanzler.de/bk-en/outcome-of-negotiations-on-turkey-s-accession-to-eu-uncertain-607460>.
- “Outcome of Proceedings.” The Council of the European Union. Haziran 26, 2018. Erişim Tarihi: Temmuz 6, 2023. <https://www.consilium.europa.eu/media/35863/st10555-en18.pdf>.
- Öner, Selcen. “Influential Internal and External Factors in German Policy towards Turkey's EU Membership: More than ‘Privileged Partnership’; Less than Full Membership?” Eastern Journal of European Studies 5 no 2 (2014): 93–116.
- Öney, Sezin. “AB yaptırımları: Aba altından sopaya devam.” Gazete Duvar, Aralık 11, 2020. Erişim Tarihi: Temmuz 12, 2023. <https://www.gazeteduvar.com.tr/ab-yaptirimlari-aba-altindan-sopaya-devam-makale-1506980>.
- Önsoy, Murat. “Türk - Alman İlişkilerinin Son On Yılı.” İçinde Mavi Elma Türkiye Avrupa İlişkileri, editörler Hüseyin Işıksal, Ozan Örmeci, 507-541. Ankara: Gazi Kitabevi, 2016.
- “Sığınmacıların hedefi Almanya.” TRTHaber. Mart 7, 2020. Erişim Tarihi: Haziran 29, 2023. <https://www.trthaber.com/haber/dunya/siginmacilarin-hedefi-almanya-465472.html>.
- Stelya, Nikolaos. “Merkel'den yeni Doğu Akdeniz planı.” Gazete Duvar, Eylül 18, 2020. Erişim Tarihi: Temmuz 13, 2023.

<https://www.gazeteduvar.com.tr/dunya/2020/09/18/merkelden-yeni-dogu-akdeniz-plani>.

Şahin, Güngör ve Aksu, Elif Bilge. "Almanya'nın Doğuya Açılım Politikaları: Ostpolitik." Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 11 no 2 (2021): 223-239.

Turhan, Ebru. "Türkiye-Almanya Ekonomik ve Siyasi İlişkilerinin Türkiye'nin AB Üyelik Süreci Bağlamında Analizi." Maliye Araştırma Merkezi Konferansları 59, (2016): 51-76.

"Türk-Alman ilişkilerinin son iki yılı." Deutsche Welle, Ocak 6, 2018. Erişim Tarihi: Mayıs 24, 2023. <https://www.dw.com/tr/t%C3%BCrk-alman-ili%C5%9Fkilerinin-son-iki-y%C4%B1l%C4%B1/a-42047023>.

"Türkiye-AB Gümrük Birliği." Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, Erişim Tarihi: Ekim 27, 2023. <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-ab-gumruk-birligi.tr.mfa>.

"Türkiye-AB İlişkilerinin Tarihçesi." Avrupa Birliği Başkanlığı, Mart 10, 2023. Erişim Tarihi: Temmuz 21, 2023.

"Türkiye'nin önünde diz çöcekler." Deutsche Welle. Şubat 20, 2013. Erişim Tarihi: Temmuz 8, 2023. <https://www.dw.com/tr/t%C3%BCrkiyenin-%C3%B6n%C3%BCnde-diz-%C3%A7%C3%B6cekler/a-16614672>.

"Which EU countries had the highest GDP in 2020?" Eurostat. Aralık 20, 2021. Erişim Tarihi: Ekim 31, 2023. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/ddn-20211220-1>.

Wiarda, Howard J. "Where Does Europe End Now? Expanding Europe's Frontiers and the Dilemmas of Enlargement and Identity." The Brown Journal of World Affairs 12 no1 (2005): 89-98.